

APPENDIX I

PREFACE

In his doctoral dissertation of 1938, Roberto Weiss provided an appendix presenting previously unpublished or little-known texts. He chose not to include this ancillary material in his monograph, preferring to put individual texts into print in journal articles. It has meant that the appendix has been overlooked; several of the texts he transcribed have been subsequently published, without knowledge of Weiss's work. Others, in the meantime, have remained unprinted.

The intention of this appendix is to supplement Weiss's narrative with a collection of relevant texts. It takes as its starting point Weiss's own work, with Part I listing the texts that he presented in his thesis, with up-to-date publication details. In Part II, those texts provided by Weiss and which remain unpublished are presented, working from the original manuscripts and collating them with Weiss's transcriptions. However, the range of texts presented here is not confined to what appeared in his thesis. They are supplemented with other epistles and orations which develop further our understanding of their subject. The result is by no means a comprehensive set of texts relating to humanism in England, but a suggestive sample of those sources which remain to be edited and studied more closely. The transcriptions do not attempt to provide critical editions of any of these works but simply aim to make the texts more available than they have previously been.

For their generous and sharp-eyed assistance, I would like to thank Prof. Stephen Harrison (Corpus Christi College, Oxford) and Prof. Stefano Baldassarri (The Institute at Palazzo Rucellai, Florence).

David Rundle

CONTENTS

Part I

Listing of Texts transcribed in the appendix to Roberto Weiss' doctoral thesis

Part II

Texts A: Correspondence concerning Pier Candido Decembrio's translation of Plato's *Republic* (1437 – 1440)

Texts B: Passages from del Monte's *De Vitiorum inter se Differentia* (1438)

Text C: Poggio's letter to Richard Petworth (1442)

Texts D: Antonio Beccaria, orations composed on behalf of the English crown (1444)

Text E: The English Circulation of Cencio da Rusticci's preface to Ps-Plato, *Axiochus*

Text F: Giusto Giusti, letter to John Chedworth (1468)

Texts G: George Hermonymos, addresses to his English Patrons

Texts H: John Shirwood, dedication addressed to Cardinal Marco Barbo (1482?)

Text I: Lorenzo Traversagni, dedication to William Waynflete, bishop of Winchester (1485)

PART I

LISTING OF TEXTS TRANSCRIBED IN THE APPENDIX TO ROBERTO WEISS'S DOCTORAL THESIS

The list follows the order of Weiss's appendix. Each entry has three sections. First, the title of the item, preceded by the number given to it by Weiss, and followed, in paranthesis, by a date (these dates reflect the latest research and so are not necessarily those posited by Weiss), and in square brackets any appropriate bibliographical information. The second section lists the manuscript witness used by Weiss. The final section provides information about where the text has been published or, if not, its Text number in Part II below.

For bibliographical abbreviations used here, see the listing at the start of the addenda, with the addition that, for those letters of Pier Candido Decembrio included here, the relevant reference number has been given as provided by V. Zaccaria, 'L'epistolario di Pier Candido Decembrio', *Rinascimento*, 1st ser., iii (1952), pp. 85 – 188 (on which see also the headnote to Texts A below).

- (1) Article on Leonardo Bruni from the *Granarium* of John Whethamstede (1440 x 1452, but probably post-1444)

London: BL, MS. Arundel 11, fol. 92.

Partly published by Weiss, 'Leonardo Bruni Aretino and Early English Humanism', *The Modern Language Review*, xxxvi (1941), pp. 443 – 448 at p. 445.

- (2) Pietro del Monte to Nicholas Bildeston (London, 1436 – 37) [Bertalot, ii / 2, no. 19720]

BAV, MS. Vat. lat. 2694, fol. 117^v – 118.

Published by Rundle, 'Two Unnoticed Manuscripts', pp. 304 – 305.

- (3) Pietro del Monte to John Whethamstede (London, 1st October 1437) [Bertalot, ii / 1, no. 4773]

BAV, MS. Vat. lat. 2694, fol. 125.

Published by Weiss, 'Whethamstede', pp. 404 – 405.

- (4) Pietro del Monte to Ambrogio Traversari (London, October 1438) [not in Bertalot, who records only a separate letter of the same month to Luigi Scarampo, with the same incipit but different content, as ii / 1, no. 19890]

Weiss provided excerpts from the letter which is preserved at BAV, MS. Vat. lat. 2694, fol. 163^v – 167.

Partially published by Haller, pp. 79 – 83.

(5) Pietro del Monte to John Whethamstede (London, September? 1439) [Bertalot, ii / 2, no. 18173]

BAV, MS. Vat. lat. 2694, fol. 189^{r-v}.

Published by Weiss, 'Whethamstede', pp. 405 – 406, and, in part, by Haller, pp. 120 – 21.

(6) Pier Candido Decembrio to Zenone Amidano, secretary to Gerardo Landriani, bishop of Como (Milan, mid-1437) [Bertalot, ii / 1, no. 4924; Zaccaria, no. R 50]

Florence: Biblioteca Riccardiana, MS. 827, fol. 24^{r-v}.

This letter had, in fact, been previously published, and on more than one occasion. I have checked the transcription provided by F. Gabotto, 'L'Attività politica di Pier Candido Decembrio', *Giornale ligustico di archeologia, storia e letteratura*, xx (1893), pp. 161 – 198 at p. 179 (which omits the final sentence: 'quintum Platonis ipsius *politiae* ad te mitto sed hac lege ut vel lectum mihi reddas vel Baiocensi nostro dum venerit meo nomine consignes. Vale'). I have not had the opportunity to consult the transcriptions by R. Sabbadini in *Gazzettino letterario* (1899) or A. Cinquini, *Lettere inedite di Pier Candido Decembrio* (Rome, 1902).

(7) Pier Candido Decembrio to Zanone da Castiglioni (Milan, late 1437) [Bertalot, ii / 2, no. 15505; Zaccaria, no. R 27]

Florence: Biblioteca Riccardiana, MS. 827, fol. 13^v – 14^v.

Published by E. Garin, 'Ricerche' in *Medioevo e Rinascimento. Studi in onore di B. Nardi* (Florence, 1955), pp. 349 – 50, n. 14.

(8) Zanone da Castiglioni to Pier Candido Decembrio (Bologna, late 1437) [Bertalot, ii / 2, no. 24249; Zaccaria, no. R 68]

Florence: Biblioteca Riccardiana, MS. 827, fol. 31^v – 32.

Published by Zaccaria, 'Decembrio traduttore', pp. 201 – 202.

(9) Pier Candido Decembrio to Rolando Talenti (Milan, late 1437) [Bertalot, ii / 1, no. 7980; Zaccaria, no. R 105]

Florence: Biblioteca Riccardiana, MS. 827, fol. 55^{r-v}.

Partially published by Zaccaria, 'Decembrio traduttore', p. 200. For full transcription, see Text A1 below.

(10) Rolando Talenti to Pier Candido Decembrio (Bayeux, late October / early November 1437) [Bertalot, ii / 2, no. 14573; Zaccaria, no. R 106]

Florence: Biblioteca Riccardiana, MS. 827, fol. 55^v – 56^v.

Partially published by Zaccaria, 'Decembrio traduttore', p. 201; published in full by Foffano, 'Umanisti', pp. 27 – 29.

(11) Pier Candido Decembrio to Rolando Talenti (Milan, December 1437 / early 1438) [Bertalot, ii / 1, no. 8365; Zaccaria, no. R 107]

Florence: Biblioteca Riccardiana, MS. 827, fol. 56^v – 57^v.

Unpublished. See below Text A2.

(12) Rolando Talenti to Humfrey, duke of Gloucester (Bayeux, 8th January 1438) [Bertalot, ii / 2, no. 17816; Zaccaria, no. R 108]

Florence: Biblioteca Riccardiana, MS. 827, fol. 57^v – 58.

Published by Weiss, 'New Light', pp. 23 – 24; re-edited by Sammut, pp. 174 – 75.

(13) Humfrey, duke of Gloucester to Rolando Talenti (6th February 1438) [Bertalot, ii / 1, no. 6183; Zaccaria, no. R 109]

Florence: Biblioteca Riccardiana, MS. 827, fol. 58 – 59.

Published by Weiss, 'New Light', pp. 24 – 25; re-edited by Sammut, pp. 175 – 76.

(14) Rolando Talenti to Pier Candido Decembrio (Bayeux, mid-April 1438) [Bertalot, ii / 1, no. 9236; Zaccaria, no. R 110]

Florence: Biblioteca Riccardiana, MS. 827, fol. 59^{r-v}.

Unpublished. See Text A3 below.

(15) Rolando Talenti to Pier Candido Decembrio (Bayeux, June / July 1438) [Bertalot, ii / 2, no. 20981; Zaccaria, no. R 112]

Florence: Biblioteca Riccardiana, MS. 827, fol. 60^{r-v}.

Unpublished. See Text A4 below.

(16) Bibliographical list compiled by Pier Candido Decembrio

Milan: Biblioteca Ambrosiana, MS. R. 88 sup., fol. 172^v – 173.

Published by Sammut, pp. 37 – 38.

(17) Ognibene da Lonigo to John Free (Vicenza, 9 July 1461)

Oxford: Bodleian, MS. Bodl. 80, fol. 3 – 4^v.

Weiss notes [‘Humanism in England’, p. 423] that ‘this letter has already been published by R. Sabbadini in ‘Nuove notizie e nuovi documenti di Ognibene de bonisoli Leonicensi’, *Antologia Veneta*, i (1900). As this article is not easily available it was deemed opportune to include the letter here’.

(18) George Hermonymos to George Neville, Archbishop of York (1475 – 76?)

London: BL, MS. Harl. 3346, fol. 5 – 6^v.

First lines only printed by H. Omont, ‘Georges Hermonyme de Sparte, maître de grec a Paris et copiste de manuscrits (1476)’, *Mémoires de la Société de l’histoire de Paris et d’Île de France*, xii (1885), pp. 65 – 98 at p. 95, available on-line at:

<http://www.archive.org/stream/mmoiresdelasoci68unkngoog#page/n105/mode/2up>

Complete letter also transcribed by G. I. Keir, ‘The Ecclesiastical Career of George Neville 1432 – 1476’ (unpublished B.Litt. thesis, University of Oxford, 1970), pp. 68 – 69.

Below, Text G1.

- (19) George Hermonymos to John Shirwood, Bishop of Durham (1484 x 93)

Oxford: Bodleian, MS. Rawl. G. 93, fol. 2 – 4 [erroneously cited by Weiss as MS. Auct G. 9. 3].

Unpublished. See Text G2 below.

- (20) John Doget to Cardinal Thomas Bourchier (1473 x 86)

London: BL, MS. Add. 10344, fol. 2 – 7^v.

Edited by Hankins, *Plato*, ii, pp. 497 – 501.

- (21) Pietro Carmeliano to Edward, Prince of Wales (London, 6 April 1482)

London: BL, MS. Royal 12 A. XXIX, fol. 1 – 2^v.

Published by D. Carlson, 'The Occasional Poetry of Pietro Carmeliano', *Aevum*, lxi (1987), pp. 495 – 502 at p. 497.

- (22) Introductory verses by Pietro Carmeliano for John Anwkyll's grammar (1483?)

The first printings of Anwkyll's *Compendium totius grammaticae* (Oxford, 1483) [ISTC ia00919000 & ia00920000] only survive in imperfect form and do not include Carmeliano's verses which are available only from the 1489 Deventer edition [ISTC ia 00920100].

Published by A. Modigliani, 'Un nuovo manoscritto di Pietro Carmeliano: le 'Epistolae' dello Pseudo-Falaride nella Trinity College Library di Dublino', *Humanistica Lovaniensia*, xxxiii (1984), pp. 86 – 102 at p. 101; also by Carlson, 'Occasional Poetry', pp. 497 – 98.

- (23) Introductory verses by Pietro Carmeliano for the Oxford edition of Phalaris (1481)

ISTC ip00560700, with the date of the edition, assumed by previous scholars (including Weiss) to be 1485, revised to 1481.

Published by Carlson, 'Occasional Poetry', pp. 498 – 99.

PART II

TRANSCRIPTIONS OF TEXTS

Editorial Conventions

The transcriptions below aim to be as faithful as possible to the manuscript evidence, while making the texts readable to a modern audience. Thus, editorial interventions to the text are kept to a minimum. In transcribing, original orthography is respected, with *i / j*, *u / v* distinctions modernised, and diphthongs marked unless explicitly absent from the manuscript; the punctuation provided is editorial; abbreviations are silently expanded. The following symbols are used:

{ } mark lost letters

\ / mark letters added on the line

^ ^ mark letters added between the line or in the margin

Non-scribal interventions are presented in italics.

In those cases where Weiss provided a transcription in his thesis, his transcription is cited (marked by the letter 'W') when the reading he provided suggests a plausible alternative.

In the listings of manuscripts that precede the transcriptions, 'p:' signifies 'possessor'.

TEXTS A

Correspondence concerning the dedication of Pier Candido Decembrio's translation of Plato's *Republic* to Humfrey, duke of Gloucester

It is thanks, in very large part, to Decembrio's interest in preserving his epistolary that we have much of the correspondence concerning his pursuit of Humfrey's patronage for the *Republic* translation. However, that letter-collection, which includes correspondence both sent to the humanist as well as by him, has not been published in full.¹ It is the case that most of the epistles concerning his translation have been published over the years by various scholars in a range of studies, but a few have remained unprinted.

To assist the reader in locating the relevant letters, this section of the Appendix opens with a list of those letters and their place of publication. The listing has clear limits: it does not include all Decembrio's correspondence with Humfrey, nor does it include all the humanist's letters which mention his work on the Plato translation. It is confined to those epistles which relate directly to the dedication of the work he called the *Celestis Politia*. The relevant letters which have not yet been printed, which mainly involve the correspondence between Decembrio and Rolando Talenti, secretary to Zanone da Castiglioni, bishop of Bayeux, are presented below, transcribed from dedication copy of Decembrio's letter-book, which survives as Florence: Biblioteca Riccardiana, MS. 827.² This has been collated with a second copy of the epistolary, copied – either from the dedication copy or from a very similar manuscript – partly by Pietro del Monte and partly by his regular scribe, Bruno Johannes of Deventer; it is now Seville: Biblioteca Colombina, MS. 7 / 4 / 20.³

¹ The editing of his letters was a long-term project of Prof. Vittorio Zaccaria. The fruits of his work on his letter-book were presented in a series of articles from the 1950s to the 1970s, with most notable for our purposes being his survey of Decembrio's letters – 'L'epistolario di Pier Candido Decembrio', *Rinascimento*, 1st ser., iii (1952) pp. 85 – 188 – and his discussion of the translation, 'Decembrio traduttore'.

² On the manuscript, see T. de Robertis & R. Miriello ed., *I manoscritti datati della Biblioteca Riccardiana di Firenze*, 3 vols (Florence, 1997 – 2006), i (1997) [Manoscritti datati di Italia, ii], no. 163 at p. 82. For the dedicatee and this manuscript's place in his collection, see B. Maracchi Biagiarelli, 'Manoscritti dalla raccolta dell'umanista Nicodemo Tranchedini nella Biblioteca Riccardiana di Firenze' in *Miscellanea di studi in onore di Anna Saitta Revignas* (Florence, 1978), pp. 237 – 58, esp. pp. 246 – 48..

³ For this manuscript, see J. F. Sáez Guillén, *Catálogo de Manuscritos de la Biblioteca Colombina de Sevilla* (Sevilla: Institución Colombina, 2002), pp. 569 – 70. The manuscript opens with the coat-of-arms of Bartolomeo Malipiero, del Monte's successor as bishop of Brescia. On the manuscripts' early provenance, see D. Rundle, 'A Renaissance Bishop and his Books: a preliminary survey of the

The datings follow the chronology established by Zaccaria, as reiterated and sometimes elaborated by Sammut; there are, however, some slight changes which are explained in the footnotes to the listing. The most significant re-dating proposed here involves, in fact, a letter not of Decembrio himself but of the humanist whom he considered his rival, Leonardo Bruni. The latter's letter berating Francesco Pizolpasso for spreading rumours of his death to Humfrey, duke of Gloucester, is conventionally dated to 1440. Yet, it alludes unmistakably to Decembrio's ill-received gift of Book V of his translation, and is thus an integral part of the early correspondence surrounding the production of the Latin *Republic*.

In last column, '(part)' following a bibliographical citation, means that only an extract has to date been published.

Abbreviations

Name

AC	Alfonso de Cartagena, bishop of Burgos
FP	Francesco Pizolpasso, archbishop of Milan
LB	Leonardo Bruni
PCD	Pier Candido Decembrio
RT	Rolando Talenti, secretary to Zanone da Castiglioni
ZdaC	Zanone da Castiglioni

Publication

Fubini, 'Umanesimo e concili'	R. Fubini, 'Tra Umanesimo e concili. L'epistolario di Francesco Pizolpasso' in id., <i>Umanesimo e secolarizzazione da Petrarca a Valla</i> (Rome, 1990), pp. 77 – 135.
Garin, 'Ricerche'	E. Garin, 'Ricerche sulle traduzioni di Platone nella prima metà del sec. xv' in <i>Medioevo e Rinascimento. Studi in onore di Bruno Nardi</i> , 2 vols (Florence, 1955), i, pp. 339 – 74

manuscript collection of Pietro del Monte (c. 1400 – 57)', *Papers of the British School at Rome*, lxxix (2001), pp. 245 – 272, where it is no. 9.

Correspondents	Date	Incipit [Bertalot number]	Zaccaria number	Published
PCD to RT	Aug / Sept 1437 ⁴	Genitor tuus vir profecto [7980]	R 105	Zaccaria, 'Decembrio traduttore', p. 200 (part); Text A1 below
PCD to H	Aug / Sept 1437	Clarissima apud Italos [2228]	R 104	Sammut, pp. 180 – 81
PCD to RT	Sept / Oct 1437	Clarissime frater, pluribus litteris [sine numero]	sine numero [Bayeux: Bibliothèque du Chapitre, MS. 5, fol. 23 ^r v]	Foffano, 'Umanisti', pp. 26 – 27
RT to PCD	late Oct / early Nov 1437 ⁵	Nuper doctissime Candide [14573]	R 106	Foffano, 'Umanisti', pp. 27 – 29
RT to H	8 Nov 1437	Quantum regali stirpe [17816]	R 108	Sammut, pp. 174 – 75
PCD to ZdaC	late 1437	Petierunt a me domestici tui [15505]	R 27	Garin, 'Ricerche', pp. 349 – 50 (n. 14)

⁴ The dating of Decembrio's first letters to Talenti has to be projected back from R108, Talenti's letter to Humfrey of 8 November. In R 106, Talenti explains to Decembrio that he received two letters at the same time. These are presumably R 105 and the letter opening 'Clarissime frater', the latter berating Talenti for not having responded to his earlier epistle. In R 105, Decembrio talks in the present tense of sending Talenti the letter to be forwarded to Humfrey. In other words, Decembrio composed R 104 and R 105 at the same time, first sent them to Talenti and, then, when he did not receive a response, followed them the letter opening 'Clarissime frater'. These letters arrived about the same time at Bayeux and Talenti responded to all of them in R106. The letter opening 'Clarissime frater' must then date from no later than early October, and R 105 and R 104 presumably at least a month earlier. This moves back the chronology suggested by Zaccaria, and followed by Sammut, by a couple of months.

⁵ As Talenti talks in R 106 of writing to Humfrey in the future tense, this must precede R 108 by a few days.

Correspondents	Date	Incipit [Bertalot number]	Zaccaria number	Published
ZdaC to PCD	late 1437	Vereor ne iustae indignationis [24259]	R 68	Zaccaria, 'Decembrio traduttore', pp. 201 – 202
PCD to AC	end 1437 / early 1438	Scio occupationes tuas obstare [20692]	R 167	Zaccaria, 'Decembrio traduttore', pp. 202 – 203
PCD to RT	Dec 1437 / early 1438	Habui litteras tuas Rolande [8365]	R 107	Text A2 below
RT to H	8 Jan 1438 ⁶	[same as letter of 8 Nov]		
H to RT	?6 Feb 1438	Esti antea multos dies [6183]	R 109	Sammut, pp. 175 – 76
H to PCD	6 Feb 1438	Ea nobis semper sententia [5514]	R 111	Sammut, p. 182
RT to PCD	mid-April 1438 ⁷	Iam ventis ago gratias [9236]	R 110	Text A3 below
FP to PCD	20 April 1438	Quintum tuum Platonis [18530]	R 186	A. Paredi, <i>La Biblioteca del Pizolpasso</i> (Milan, 1961) pp. 224 – 25
PCD to FP	May 1438 ⁸	Maiusculus puellus Michaelis [11564]	R 187	Zaccaria, 'Decembrio traduttore', p. 203 (first part); Fubini, 'Umanesimo e concili', pp. 117 – 118 (second part)

⁶ There is a *lapsus calami* at Sammut, p. 174 (following Weiss, 'New Light', p. 23), dating the letter to 6 January, though Humfrey's reply states that it was dated 'octavo Ianuarii' [Sammut, p. 176, ll. 16 – 17].

⁷ The letter can be no earlier than 8 April 1438, the date on which Talenti says he received Humfrey's letters.

Correspondents	Date	Incipit [Bertalot number]	Zaccaria number	Published
FP to H	May / June 1438 ⁹	Cum dudum, illustrissime princeps [3110]	sine numero	Sammuto, pp. 176 – 179
RT to PCD	June / July 1438 ¹⁰	Scripti nuper ad te [20981]	R 112	Text A4 below
PCD to RT	?late summer 1438 ¹¹	Recentibus litteris tuis hilaritus [19479]	R 113	Hankins, ii, pp. 576 – 77
LB to FP	autumn 1438 ¹²	Admirabiles profecto epistolae [760]		Mehus, VIII/6 (Luiso, VIII/13)
H to FP	?October 1438 ¹³	Gratum quippe nobis fuit [8218]	R 114	Sammuto, pp. 179 – 80

⁸ This letter opens with a reference to letters sent by Humfrey to both Decembrio and Zanone da Castiglioni: that to Decembrio is surely R 111, forwarded to him by Talenti in mid-April with R 110.

⁹ This letter is dated by Paredi to ‘circa la fine del mese di aprile 1438’ but, while it may have been first composed at that point, it must have been sent to Humfrey later, as it is clear from R 187 that the Archbishop had sent his draft to Decembrio for comment before despatch.

¹⁰ For the possible dating of this letter, see the headnote to Text A4 below.

¹¹ It is clear from Decembrio’s letter that he had received Humfrey’s letter of 6 February and both Talenti’s letters [R 110 & 112]. He wants to assure Talenti that he will be the person chosen to ensure the translation reaches Humfrey but he also mentions that ‘mittentur fortasse nonnulli a Basiliensi urbe ab Archiepiscopo nostro’, that is, that he knows that Pizzolpasso’s letter (and the manuscript of Book V) have been despatched to England, but he does not make reference to Humfrey’s response. This places the letter before late 1438, when Decembrio received the duke’s letter [R 115], and probably in the later summer, soon after the receipt of Talenti’s second letter [R 112].

¹² For this re-dating, see headnote and D. Rundle, *England and the Identity of Italian Renaissance Humanism, c. 1400 – c. 1460* (forthcoming).

¹³ Sammut dates this letter ‘fine maggio 1438’. However, as it discusses the manuscript of Book V of Decembrio’s translation in the same terms as the letter to the author, dated 12 October 1438, it is more plausibly assigned to this later date.

Correspondents	Date	Incipit [Bertalot number]	Zaccaria number	Published
H to PCD	12 Oct 1438	Ut alias nostris [23682]	R 115	Sammuto, p. 183
PCD to H	Jan / Feb 1439 ¹⁴	Sicut viatori in estu laboranti [22183]	R 116	Sammuto, p. 184
PCD to H	Jan / Feb 1439	Ecce princeps optime [5569]	R 117	Sammuto, pp. 185 – 86
H to PCD	23 March 1439	Expectatissimas litteras tuas [sn]	R 118	Sammuto, pp. 186 - 87
PCD to H	late June / July 1439	Quo tardiores eo gratiores [18665]	R 119	Sammuto, p. 188
H to PCD	late Sept / Oct 1439	Idibus septembris littere tue [9265]	R 120	Sammuto, p. 189
PCD to FP	late 1439	Laus deo qui te nobis incolumen [10427]	R 193	R. Sabbadini, <i>Storia e critica di testi Latini</i> , 2 nd ed. (Padua, 1971), p. 241 (part), with a further sentence at Zaccaria, 'PCD traduttore', pp. 187 – 88
PCD to H	?Jan / Feb 1440	Adlate mihi sunt littere [1039]	R 121	Sammuto, pp. 190 – 91
Correspondents	Date	Incipit [Bertalot number]	Zaccaria number	Published

¹⁴ Sammut gives a tentative date of 'novembre-dicembre 1438' for R 116 on the assumption that it was sent ahead of the manuscript of Books I – V of the translation, in an attempt to assuage the duke's concern that Book V had not been dedicated to him. However, there are several factors which might suggest that it was actually composed for inclusion in the dedication manuscript of Book I – V, not least the fact that this attempt to mollify the duke sees no need to mention that manuscript: on this point, see Rundle, 'Republics and Tyrants', pp. 209 – 10n.

H to PCD	?early 1440 ¹⁵	Fasciculus quidam litterarum [7474]	R 122	Sammut, pp. 191 – 92
PCD to H	spring 1440	Habes tandem mea opera [8343]	R 123	Sammut, p. 194
H to PCD	1 July 1440 ¹⁶	Recepimus tandem [19609]	A 208	Sammut, pp. 195 – 96
PCD to H	31 August 1440	Nisi tua dignitas [13144]	A 209	Sammut, p. 195
PCD to ZdaC	?late 1440?	Cum nuper partem librorum [3688]	R 154	Text A5 below

¹⁵ Sammut dates R 122 ‘fine 1439’ but, as it appears to be in response to R 121, it should be dated slightly later.

¹⁶ The letter has the curious dating ‘primo Kal. Iulii’, without a year, which is usually taken as being 30 June, but could equally be the following day. The year 1441 is supplied by Zaccaria, ‘Decembrio traduttore’, p. 192n, who notes that another of the humanist’s letters dates this epistle to ‘primo Kal. Iulii 1441’. However, the years supplied in Milano: Biblioteca Ambrosiana, MS. I 235 inf. are often suspect and it would appear more likely that this letter crossed in the post with Decembrio’s letter to Humfrey, in which he expresses concern that he had not heard whether the Plato manuscript had reached England safely [A 209].

A1.

Pier Candido Decembrio to Rolando Talenti (August / September 1437)

For the dating of this letter, see footnote to listing above. The passages which have previously not been published place the translation of the *Republic* in the context of Decembrio's other writings and his attempts to master an elegant style. As evidence, he mentions his *De Laudibus Mediolanensium Urbis Panegyricus*, a work for which, as he says, his model (and his rival) was the *Laudatio Florentinae Urbis* of Leonardo Bruni. He also refers to a projected tract *In Lactantium*, reflecting his distaste for the Church Father popular in other humanist circles, an animosity inspired by Lactantius' mockery of Plato. The work was not, in fact, completed, though another scholar associated with Decembrio, Antonio da Rho, did write a dialogue on the same theme. On both these works of Decembrio, see V. Zaccaria, 'Sulle opere di Pier Candido Decembrio', *Rinascimento*, vii (1956), pp. 21 – 22 & 56. On the context of Milanese dislike of Lactantius, see D. Rutherford, *Early Renaissance Invective and the controversies of Antonio da Rho* (Tempe, AZ, 2005).

On this letter, see p. 85 [Weiss³, p. 54] above.

The transcription is based on Florence: Biblioteca Riccardiana, MS. 827, fol. 55^{r-v} (= D), the manuscript also used by Weiss; for his transcription, see Part I (9) (= W). It is collated with Seville: Biblioteca Colombina, MS. 7 / 4 / 20, fol. 82^{r-v} (= C). Passages printed by Zaccaria, 'Decembrio traduttore', p. 200 (= Z).

P. Candidus Rolando talenti salutem.

Genitor tuus, vir profecto humanissimus et te dignus filio, inter caetera quae optare visus sum, me imprimis compotem de salute tua fecit¹⁷, ea potissimum commemorans quae nec sine lacrimis pergaudio licuit audire. Amo enim te mirifice, Rolande mi, et tuas virtutes magnifacio, nec ex te quicquam nisi clarum et splendidum opperior. At vero cum opuscula quedam ex meis poscerentur¹⁸ tuo nomine, sensi mirificum in me amorem tuum, qui, quamquam veri¹⁹ iudicii hostis sit nec limpidis intueri oculis sinat, quae avemus gessi tamen sibi morem [*sic*]²⁰. Caeterum quae in epistolis deinceps scripta sunt a nobis leviora sane et stilo et diligentia existimo, neque enim, cum illas edidimus, eloquentiae²¹ operam dabamus, sed affectioni. Reliqua utiliora fortasse censebuntur²² et quae legentis aciem non obtundant sed acuunt. Novissime quidem suadentibus multis ad elegantiora secessi scriboque morosius et, ut ita dicam, pressius et ornatius. Quam vellem te laudationem Urbis nostrae ad aemulationem Florentine editam legisse; laudasses profecto industriam nostram. Sed haec alias.

Nunc autem Platonis *Politiam* e graeco latinam facere decrevi eamque inscribere illustrissimo duci Cloucestriae²³, quem litterarum non minus eruditissimum quam amantissimum esse audio, cui cum aliqua ex parte nobis propinquior esse videare²⁴ hanc curam tibi potissimum iniungam. Quod si tu aut parum prudenter a me aut nimis arroganter factum duces, debebis id non tam imprudentiae quam vel abundantiae amoris mei erga Principem humanissimum vel virtuti suae ascribere. Nam si eruditissimorum virorum praecepta quos semper coluit aut clarissimorum quibus²⁵ semper [fol. 55^v] se similem praestitit exempla movent, non est sibi hominis (et si minus eruditi non omnino tamen imperiti et suae certe laudis cupidissimi) amicitia repudianda. Quare si hoc onus accipere statuisti quod affertur a me, da operam quod sine incommodo tuo fiat, ut tuis quam elegantissimis et quam suavissimis litteris quam primum id cognoscere possit Princeps illustrissimus. Et quando hanc epistolam quam tibi mitto quasi testimonium mei erga eum animi et voluntatis habes, tu quoque aliquo pignore suam mihi fidem astringas, quo sperare possim constanter eum ac perpetuo in amicitia esse permansurum. Vale.

¹⁷ de salute tua fecit Z: fecit de salute tua

¹⁸ poscerentur C: posceret ex D: poscerent W: poscentur

¹⁹ veri C: viri

²⁰ tantum ... morem D: tantum sibi {a}morem C, W: tamen sibi amorem

²¹ eloquentiae C: eloquentiam

²² censebuntur C: censebantur

²³ Cloucestriae Z: Cloucestrensi

²⁴ videare W: vide a re

²⁵ quibus C: quorum

A2.

Pier Candido Decembrio to Rolando Talenti (December 1437 / early 1438)

This letter responds to the epistle of Rolando Talenti (R 106) in which Talenti acknowledged receipt of Decembrio's two letters (Text A1 and 'Clarissime frater...') and promised shortly to forward Decembrio's approach to Humfrey (R 104) along with his own covering letter (R 108). Decembrio metaphorically pats his compatriot on the head for his attempts at refined Latin, while – via an allusion to the opening of Apuleius's *Metamorphoses* – boasting of his own ability to learn Greek without a teacher (Guarino would have suggested Decembrio had little about which to boast [Hankins, p. 119]). The main purpose of the letter is to encourage Talenti to inform him as soon as possible of Humfrey's response to his offer of dedicating the *Republic*. Decembrio closes by mentioning again his *In Lactantium*, suggesting that eight books had been drafted, though they were not eventually published.

Florence: Biblioteca Riccardiana, MS. 827, fol. 56^v – 57^v (= D), collated with Seville: Biblioteca Colombina, MS. 7 / 4 / 20, fol. 83^{r-v}. For Weiss' transcription (= W), see above Part I (11).

P. Candidus Rolando talenti salutem.

Habui litteras tuas, Rolande carissime, quae tui desiderio affectum nova visione lenierunt²⁶. Ago igitur gratias humanitati tuae dein fortunae quae viarum securitatem praestitit amori nostro, sed quod magis gaudio affuit intellexi te²⁷ studiis operam [fol. 57] dare ex contextu et scriptione ipsarum litterarum quod ut facias dietim hortor. Profecisti plurimum, si mihi credis, et in dies ubertim²⁸ revirescent sata tui ingenii assiduitatis rore perfusa vides ut nihil labori obstet intenso: lapides continua aquarum incussione franguntur, mollitur ferrum manus applausu, omnia denique ausui²⁹ cedunt. Industria vires³⁰ precellit. Ego hac cura ad maiora³¹ provectus sum et litteras graecas nullo magistro praeunte aggressus excolui. Itidem tibi censeo faciendum ut par sis Ciceronis consilio in utriusque orationis facultate. Crede, mihi Rolande³² carissime, nihil iocundius, nihil homine dignius quam litteris operam dare: aliquid semper vel legere vel discere et senescentem fieri doctiorem – haec vera et fidelis vita, haec certa et tuta religio cui nullae opes, nullae voluptates sunt anteponendae. Verum per te ut arbitror, immo ut video, id agis maxime et te dietim meliorem studes facere quod tuum fiet denuo cum caetera tui iuris esse desierint.

Quod ad me attinet nihil est quod a te tantopere cupiam quam tuis litteris intelligere quid disponat Princeps ille prudentissimus de oblacione laboris nostri, quem, si gratum virtuti suae senserimus, habebit lingua latina nostro sudore decus praeclarissimum quod delicatorem aures etiam possit detinere, ne dicam doctiorum quibus imprimis gratissimum arbitror futurum. Nec interim studiis requiem dabimus³³ ut aliquid ex nobis continue legas et audias. Disponimus enim pro tutela illustrium virorum in Lactantium totidem libros³⁴ scribere quot ipse nullo fretus duce conscripsit, in qua re adeo eloquentiae operam dabimus ut invicem collata volumina emineant magis quam deficient et iam primum librum absolvimus. His etiam proximis diebus epistolarum residuarum septem libros explevimus quos ad te misissem sed scriptorum inopia patris tui diligentiae obstitit. Video nullum finem epistolae futurum nisi quem ipse facturus sim et germanus tuus instat ad te venturus. Vale igitur nostri me[fol. 57^v]mor et rescribe et totiens ut fortunae discrimina superet tua diligentia.

²⁶ lenierunt D: lovierunt [*sic*]

²⁷ te C: se

²⁸ ubertim C: uberius

²⁹ ausui C: *sic* D, W: usui

³⁰ vires C: viros

³¹ *Manicula by Pier Candido Decembrio in margin.*

³² *Next to this and following lines, a marginalising line and the words: Litterarum studium*

³³ dabimus D: debimus

³⁴ *In margin: In Lactantium.*

A3.**Rolando Talenti to Pier Candido Decembrio (mid-April 1438)**

Several of the letters concerning Decembrio's attempts to communicate with his would-be patron, Humfrey, and his chosen go-between, Talenti, bear witness to the real practical difficulty of corresponding across Europe. Between the despatch of Decembrio's first letters north and the writing of this letter nearly three quarters of a year elapsed. The opening of this epistle provides rhetorical acknowledgement of those problems, as Talenti both berates and thanks the weather. The purpose of this letter is to forward to Decembrio Humfrey's response to the humanist (R 111). That the duke directed his letter to Milan via Zanone da Castiglioni's secretary reinforced Talenti's position as something of a broker for Decembrio's bid for English patronage.

On the context of this letter, see p. 86, n. 5 above [Weiss³, p. 54].

Florence: Biblioteca Riccardiana, MS. 827, fol. 59^{r-v}, collated with Seville: Biblioteca Colombina, MS. 7 / 4 / 20, fol. 84^v – 85. For Weiss' transcription, see Part I (14).

Rolandus talenti P. Candido salutem.

Iam ventis ago gratias, doctissime Candide, et oceanj nostri tempestatibus minus irascor quae tam etsi diu moleste fuerint, tandem inclyto Principi innotuit singularis oblatio muneris tui. Pudui³⁵ medius fidius et saepe veritus sum ne inciderem in contemptum humanitatis tuae quod me socordem vel parum cupidum virtutis existimares. Sed te obsecro ut si diutius protracta est spes desiderij tui, non mihi succenseas sed ventis et interiectae longitudini, et accipe aequo animo quod dudum optasti, epistolas scilicet clarissimi ducis Cloucestriae quas sexto idus Aprilis tibi transmittendas accepi, ex quibus mentem celsitudinis suae concipies et quam libentissime suscepturus sit hoc singulare donum quod gratis obtulisti. Gavisus est quam plurimum, ut epistolis quas ad me dedit intellexi, quod amorem simul et gloriam celsitudinis suae quaeras tam pretioso munere miraturque nec minus caripendit industriam tuam et vehementem quandam concepit opinionem virtutis et eloquentiae tuae. Mihi crede, carissime Candide, Princeps est praeter vulgarem opinionem humanissimus et bonarum artium et doctorum hominum cupidissimus, cuius familiaritas tibi cedit gloriae et honori³⁶ nec parum conferet³⁷ ad leniendos labores incepti propositi. Quamobrem et si minime tuae constantiae diffidam, te obsecro ut divinum opus vel partes eiusdem ut e graecis traducentur in lucem quam citissime proferas, ut plane cognoscat Princeps ille quam sint efficaces vires ingenii tui et demum singularem expectationem quam de te concepit tua elegantia confirmes et augeas. Plura ad te scribere dictat animus sed obstat properans tabellarius. Hoc unicum³⁸ a te [fol. 59^v] summopere exigo ut aliquid ex te novi videam et praecipue cum libros confeceris quos in Lactantium scripturus es pro tutela doctorum hominum ut tuo beneficio non nihil proficiam et aliquando redeam ad haec studia, quae fere neglecti, te auctore et magistro. Vale, felix Vir clarissime. Genitorem meque commendatos habeto.

³⁵ Pudui C, D: Pudit

³⁶ gloriae et honori C: honori et gloriae

³⁷ conferet C: confert

³⁸ unicum C, W: unum

A4:

Rolando Talenti to Pier Candido Decembrio (June / July 1438)

Talenti's position as a broker between Milan and Greenwich was quickly undermined, unwittingly or not, by Decembrio. He had the manuscript of Book V of his translation despatched to England via the Archbishop of Milan, Francesco Pizolpasso (see p. 86 above [Weiss³, pp. 54 – 55]). This epistle's worried plea that Decembrio should use nobody else but Talenti himself as a conduit to the duke of Gloucester, might suggest that Talenti already knew of the approach made by Pizolpasso. If that were the case, it would date this letter to the summer of 1438, as Pizolpasso's letter could not have left Basel earlier than late spring (see notes to table above).

The transcription is based on Florence: Biblioteca Riccardiana, MS. 827, fol. 60^{r-v} (= D), collated with Seville: Biblioteca Colombina, MS. 7 / 4 / 20, fol. 85^{r-v} and with Weiss's transcription (= W), on which see Part I (15).

Rolandus Talenti P. Candido salutem.

Scripsi nuper ad te, doctissime Candide, et epistolas clarissimi et inclyti ducis Cloucestriae simul ad te transmisi, ex quibus mentem celsitudinis suae concipere potuisti et quam grata fuerit tua illa singularis oblatio muneris prope divini. Sed quoniam itinerum difficultate saepius, ut nosti, sinistre³⁹ aguntur litterae, visum fuit ex tunc earundem exemplum penes me retinere quod rursum cum praesentibus humanitati tuae transmitto ut tandem agnoscas quae sit in te voluntas Principis et quanta sit expectatio virtutis et eloquentiae tuae. Promeruisti, mihi crede, gratiam et amorem Principis optimi et proiecisti semina quaedam laudum tuarum in hac extrema occidentis regione quae te ipso auctore frondebunt et sparsim vagabuntur per ora multorum celebrabiturque non solum tua sed, tuo beneficio, ipsa gloria virtutis Italicae. Quamobrem, clarissime Candide, perge (si iam aggressus es) divinum opus quantum rei gravitas et pondus sufferet absolvere et in lucem edere oblataque tibi opportunitate volumen ipsum vel partes eiusdem, ut saepe pollicitus es, meo medio memorato duci mittito. Quod si forsitan alicunde maior mittendi commoditas in futurum emergat te iterum atque iterum obsecro ut conceptam⁴⁰ spem desiderij mei non frustreris nec alteri cuiquam hoc singulare munus iniungas et in singulis – sed in hac re praesertim – utere mea potius quam aliena opera ut in splendore laudum tuarum non nihil luminis accipiam et ex mercede laborum tuorum experiar gratiam aliquam vel amorem saltem apud doctissimum Principem promereri. Vale, felix decus urbis nostrae, et me dignum [fol. 60^v] effice memoria mansuetudinis tuae. Ex Boiocis⁴¹.

³⁹ sinistre D, W: sinistrae

⁴⁰ conceptam C: conceptam rem

⁴¹ Boiocis C: Baiocis

A5.

Pier Candido Decembrio to Zanone da Castiglioni (late 1440?)

This letter can not be dated with any accuracy but was probably sent in late 1440 (or perhaps 1441), after the completion of the *Republic* translation and while Decembrio was providing Humfrey with classical and humanist texts. He refers to having sent the duke eighteen volumes, a number which does not accord exactly with any of the references in the other extant correspondence. Mention is also made here of something which is not referred to elsewhere: Decembrio provided a second complete manuscript of the *Republic* to the duke, with the intention, it seems, that one copy should then be passed to Zanone da Castiglioni. The letter also suggests the bishop's continuing interest in ensuring Italian humanists provided the duke with fashionable manuscripts.

The letter is transcribed from Florence: Biblioteca Riccardiana, MS. 827, fol. 82^v – 83, collated with Seville: Biblioteca Colombina, MS. 7 / 4 / 20, fol. 101^v – 102.

P. Candidus Zenono Castellionensi episcopo baiocensi salutem.

Cum nuper partem librorum suorum illustrissimo Principi domini duci Cloucestrensi forem praemissurus, visum est aliquid ad te, reverende pater, iocandi causa legendique transmittere, ne vel otio abundares et tedio vel adeo officijs deditus [fol. 83] ut amicos facile possis oblivisci (neutrum mihi non suspiciosum), in illis praesertim regionibus in quibus Ligurum nomen penitus extinctum est. Puto Democritum⁴² cum innumerabiles mundos effingeret de eiusmodi⁴³ amicorum peregrinationibus solitudinibusque intellexisse; quid enim aliud est ad antipodes scribere quam ad eos qui nec videntur nec audiuntur et tamen caelo fruuntur libero, cum his quae ad vivendi necessitatem accommodata sunt? Itaque sive ad antipodes moram ducis sive alio⁴⁴ in orbe caeteris ignoto diutius permansurus es, precor ut tuorum memoriam diutius conserves, quorum innumero ipse non in ultimis cupio haberi et si minus merear.

Misi nuper, ut alias dignitati tuae pollicitus fueram me subinde per vices esse missurum, illustrissimo duci memorato decem et octo volumina⁴⁵ ex elegantioribus noviter transcripta et ornata, nam nihil insigne precio haberi potest nisi cura et diligentia mea transcribatur, quod ago quotidie quousque votis suis plene satisfactum fuerit. Misi⁴⁶ insuper dignitati suae volumen aliud *Politiae* Platonicae emendatum diligentissime ut cum suo conferri queat quod meo iudicio propter valitudinem quam diu passus sum minus emendatum fuit, et enim vix ulli negotio praesertim litterarum iampridem idoneus esse potui parumque in dies convalesco. Hanc quidem *Politiam* ut dignitati suae scripsi tibi, reverende pater, dono do. Facile nunc erit per nuntios hinc inde commeantes illam a dominatione sua exigere et mei interim memoriam servare, qui dignitatis tuae filius et servitor sum ubicumque degam quam felicitare dignetur Altissimus. Rolandum mihi dilectissimum bene valere cupio.

⁴² *In margin:* democritus

⁴³ eiusmodi C: huiusmodi

⁴⁴ alio C: oleo [*sic*]

⁴⁵ volumina C: volumina librorum

⁴⁶ Misi C: nisi

TEXT B

Pietro del Monte, passages from *De Vitiorum inter se differentia et comparatione* (1438)

The Venetian lawyer and humanist, Pietro del Monte, papal collector to England between 1435 and 1440, plays an important role in Weiss's discussion of the formative years of humanist interest in England and, in particular, at the court of Humfrey, duke of Gloucester [see pp. 41 – 46 above {Weiss³, pp. 24 – 28}]. Del Monte is mentioned for his humanist writings during his English years, including his *De Vitiorum inter se Differentia et Comparatione*, which Weiss described as 'the first humanistic treatise written in this country' [p. 43]. In fact, the text of the dialogue was, in large part, lifted from Poggio Bracciolini's *De Avaritia*. Some of the evidence for this was presented at Rundle, 'Republics and Tyrants', pp. 188 – 93, now available on-line at:

<http://bonaelitterae.wordpress.com/david-rundles-research-projects/humanism-in-england/del-montes-debt-to-poggio/>

The passages that are presented below are not intended to supersede the sections presented there but to complement them, providing sections which demonstrate how del Monte added to his source and how indebted he was to it.¹

Del Monte develops the structure of Poggio's dialogue, turning its one conversation into several, divided into three books, thus bringing it closer to the format of Cicero's *De Oratore*. He replaces Poggio's characters with his own, though there is a simple one-to-one mapping between the two texts, which can be presented thus:

¹ Since the compilation of this appendix, a fuller discussion of the relationship between del Monte's text and Poggio's *De Avaritia* has been presented by G. Pellizzari, *Variae humanitatis silva. Pagine sparse di storia veneta e filologia quattrocentesca* (Vicenza, 2009). I would like to thank Prof. Meg Bent for her kindness in drawing my attention to this volume and Prof. Pellizzari for his *humanitas* in furnishing me with a copy of his volume. The volume reached me too late for me fully to take cognisance of Prof. Pellizzari's work in this edition of Weiss. Suffice it to say that he does present a transcription of *De Vitiorum Differentia* at *Variae humanitatis silva*, pp. 483 – 554, but as that transcription is unaware of del Monte's holograph, as used below, there remains a use to the comparisons presented here.

<i>De Avaritia</i>	<i>De Vitiorum Differentia</i>
Bartolomeo da Montepulciano	Francesco Barbaro
Antonio Loschi	Guarino
Andreas of Constantinople	Pietro Miani
Cencio da Rusticci	Andrea Giuliano

Del Monte works from the second recension of Poggio's *De Avaritia* which, though it became the authorial 'official' version, had a smaller circulation than the first recension.² Indeed, the second recension was only published for the first time in the edition provided by Giuseppe Germano (Livorno, 1994): it is that edition which is used below when paralleling del Monte's text with his source.

The base text for the sections of *De Vitiorum Differentia* are from the holograph, now Seville: Biblioteca Colombina, MS. 5 / 1 / 20. Written and illuminated in England, it returned to Italy with del Monte, who revised his own text [Rundle, 'Republics and Tyrants', pp. 458 – 60]. In the country of its composition, several copies of *De Vitiorum Differentia* were made and, for the transcriptions below, the base text has been collated with two of those: Oxford: Bodleian, MS. Auct. F. 5. 26, which is one of the copies of what has been dubbed the 'Virtue and Vice' miscellany [see D. Rundle, 'On the Difference between Virtue and Weiss: humanist texts in England during the fifteenth century' in D. Dunn ed., *Courts, Counties and the Capital in the Later Middle Ages* (Stroud, 1996), pp. 181 – 203 at pp. 199], and Cambridge: Corpus Christi College, MS. 472 [on which, see *DHL*, no. 74].

² H. Harth, 'Niccolo Niccoli als literarischer Zensor', *Rinascimento*, 2nd ser., vii (1967), pp. 29 – 53.

B1.

The opening of Book I of *De Vitiis inter se Differentia*

Base text is Seville: Biblioteca Colombina, MS. 5 / 1 / 20, fol. 4 – 5^v (= S), collated with Oxford: Bodleian, MS. Auct. F. 5. 26, pp. 3 – 4 (= A) and Cambridge: Corpus Christi College, MS. 472, pp. 52 – 54 (= P).

Cum Petrus Emilianus, pontifex³ Vincentinus⁴, vir omnium iudicio praestantissimus ac doctissimus, salutandi senatus visendorumque amicorum causa Venetias, inclitam sane ac praeclaram rem publicam, aliquando veniret (ex illius enim patricia & insigni familia duxit originem), ad eum visitandum quo⁵, cum magna mihi erat familiaritas, libenter admodum accedebam. Ex illius enim ore, ut de⁶ Nestore inquit Homerus⁷, melle dulcior fluebat oratio quam mira quadam⁸ sententiarum gravitas decorabat. [fol. 4^v] Ingenio vero erat copioso & facili & (que sermonis magna laus est) maxime⁹ aperto ut discernere non leve¹⁰ esset utrum ornatior in eloquendo an facilius in explicando an potentior fuerit in persuadendo. Omnium quoque rerum que ad bene beateque vivendum conducere possunt erat eruditissimus; veterum preterea historiarum ac etatis sue quorum licet illustrium gestorum memoriam adeo conservabat ut de quacumque re sermo apud eum haberetur maiorum nostrum exempla in medium semper adduceret. Me denique & equales meos ceterosque sibi¹¹ familiares ad decus, ad laudem, ad probitatem, ad gloriam hortari atque accendere solebat ut numquam ab eo nisi melior doctiorque discederem. Proponebat enim ex veterum libris innumerabilia premia virtuti fuisse exhibita quibus non secus audientium animos inflammabat ad honestatem quam C. I. Cesarem¹² visa Alexandri imagine excitatum fuisse accepimus. Qua in re minime existimandum¹³ esse dicebat ceram illam aut statuam tantam vim habuisse ut inspicientis animam ad summam rerum accenderet, sed rerum gestarum simulacris que ob imaginis aspectum¹⁴ memorie occurrebant eam [fol. 5] flammam egregiis viris in pectore crevisse.

³ pontifex S: *in margin* P. emilianus

⁴ Vincentinus P: Vi{n}centinus

⁵ quo S, A, P: qui

⁶ ut de A: de ^{ut}

⁷ S, P: *in margin* Nestor / Homerus

⁸ quedam A: quadam

⁹ maxime A: e maxime

¹⁰ leve A: bene

¹¹ sibi A: *om.*

¹² S, P: *in margin* C. I. Cesar / Alexander

¹³ minime existimandum A: minimum

¹⁴ ob ... aspectum P: ab ymaginis aspectu

Veniebant quoque ad ipsum¹⁵ omnes fere civitatis primarii ut de statu rei publicae de rebus domiforisque tractandis – etenim consilio pollebat eximio – ipsius iudicium ac sententiam audirent quos adeo comiter, benigne ac humaniter suscipiebat ut omnes ad se colendum atque diligendum facile¹⁶ provocaret. Tanta autem erat adeuntium multitudo ut non plures ad Ciceronem pro causarum patrocinio aut Crassum¹⁷ pro divitiis aut C. N. Pompeium pro summa potentia frequentarent. Inter ceteros vero qui ad¹⁸ ipsum salutandum sepius accedere consueverant tres clarissimos viros tanquam proprios & peculiare amicos assidue venire solitos memini: Franciscum¹⁹ videlicet Barbarum, Guarinum Veronensem (is enim per id temporis pro sua re publica apud senatum legationis munere fungebatur), Andream quoque Iulianum. Eos profecto singulari quadam benevolencia complectebatur quin illos ad virtutem & honestatem natos litterarum studiis precipuam quandam curam & diligenciam adhibuisse sciebat, ideoque illorum sermonibus & suavi consuetudine mirifice oblectabatur eorumque praesentiam tanti faciebat quanti quorundam [fol. 5^v] veterum philosophorum. Hi cum ad eum quem velut patrem venerabantur & ut eximium quemdam philosophum attentis auribus audiebant frequentes accederent de variis diversisque rebus sepe numero inter se disserere solebant.

[Poggio, *De Avaritia*, p. 67 (II.1)]

Tum vero maxime quererentur de conditione temporum quibus et nulla virtutis ratio haberi et vitia nimis inolescere videretur.

Quidam cum sapientie studijs nulla premia constituta dicerent, stulticie autem mercedem infinitam, laudabant priora secula quibus boni viri maxime flouissent, etatis nostre malignitatem culpabant, qua et probitas reiceretur et improbis ac facinorosis omnia redundarent.

Memoriam autem teneo eorum quosdam non numquam de nostrorum temporum conditione conquestos, quibus vitia plurimum inolescerent nullaque virtutis ratio haberetur.

Cumque sapientie deditis nulla premia constitui dicerent, stulticie autem mercedem pene infinitam, extollebant priora secula quibus boni viri et virtuosi quam maxime flouissent, etatis vero nostre maliciam malignitatemque culpabant qua virtus omnis ac probitas repudiaretur et improbis ac facinorosis omnia felicitatem redundarent.

[For following section, see Rundle, ‘Republics and Tyrants’, pp. 190 – 191]

¹⁵ quoque ... ipsum P: ad ipsum quoque

¹⁶ facile A: *om.*

¹⁷ S, P: *in margin* Cicero / Crassus / C. N. pom.

¹⁸ ad S: ^ad^

¹⁹ S, P: *in margin* F. barbarus / Guarinus // A. Iulianus

B2.

Opening of Book III of *De Vitiis inter se Differentia*

The base text is Seville: Biblioteca Colombina, MS. 5 / 1 / 20, fol. 52 – 53^v (= S), collated with Oxford: Bodleian, MS. Auct F. 5. 26, pp. 56 – 58 (= A) and Cambridge: Corpus Christi College, MS. 472, pp. 170 – 175 (= P). However, in the Seville manuscript a folio is missing after fol. 51, removing the opening of Book III. For that passage, the Bodleian manuscript has been used as the base text.

[A, p. 56] Optarem permaxime, clarissime princeps, sive naturae sive artis beneficio tantum michi collatum esse ingenij atque in dicendo elegancie quantum ad ornatissimam gravissimamque pontificis orationem hoc tertio libro explicandam necessariam fore existimo. Quociens enim dicentis auctoritatem ipsiusque disceptationis gravitatem ac dignitatem considero, tociens diffido que ab ipso disertissime dicta sunt hoc ieiuno stilo posterorum memorie commendare. Atque, ut verum fatear, inter²⁰ scribendum persepe subsisto & dicendorum mole oppressus calamum retraho ipsiusque²¹ incepti operis penitentia ducor²². Erunt enim fortasse nonnulli qui non aliter hec ab eo disputata fuisse existimabunt quam a me exprimantur in quo sane tanti viri auctoritatem plurimum diminui posse intelligo. Quid igitur faciam? Quod consilium capiamus? Quo me vertam? Quod implere non possum, negare non audeo. Superoneratam navem rudis vector imponor & qui necdum scalmum²³ in flumen rexi oceani maris fluctus secare confido; verum quam pontificis ipsius virtuti & in me singulari benevolencie magnopere devinctum obligatumque me esse cognosco, non²⁴ desinam tam etsi grave onus et meis viribus impar suscipiam utcumque valuero [S: fol. 52] ea litteris demandare que ab ipso in avariciam elegantissime perorata sunt ut si non ad summum aliqua saltem ex parte disputationis eius claritas elucescat. Neque enim si ex area plurimos manipulos in horreum deferre nequeo, unum aut duos portare non debeo? Aut, si multis mea industria adiumento esse non potest, committere²⁵ debeo quin paucioribus prosit? Faciat unusquisque quod potest & que non valet²⁶ pro rerum²⁷

²⁰ inter P: *space*

²¹ ipsiusque P: ipsius quoque

²² ducor P: duco

²³ scalmum A: stalinum P: scalimum

²⁴ non P: nam

²⁵ committere A: committi

²⁶ valet S: ^{valet} A, P: *om.*

²⁷ rerum S: re{ij}\um/

magnitudine saltem pro viribus impleat. Ut igitur iam ad rem redeam, is hoc pacto exorsus est:

[Poggio, *De Avaritia*, pp. 81 (XVIII.4)]

Hoc in loco duo mecum recognoscas velim, in quibus mihi labi paulum visus es: primum an scite cupiditatem et avaritiam, duo verba sensu disiuncta, ita posueris ac si idem significarent; deinde (nam alia post videbimus) an satis recte senseris avaritiam esse secundum naturam.

Aliud sane significatur nobis avaritiae nomine, aliud cupiditatis, omnis enim avarus ardet cupiditate, sed non omnis cupidus avaritia.

Si quis me cupidum dixerit, si quis item omnis bonos viros, non negaverim, cum sint quaedam naturales cupiditates, ut philosophi volunt, quae absunt longe a culpa, sicuti habendi ea quae suppeditent ad vivendi rationem et decorem, ut cum quis victum et vestes necessarias concupiscit. Si quis pecuniam cupiat ad usum vitae necessarium, ad beneficentiam, ad liberalitatem, ad inopum sustentationem, nil habet in eo

Duo sunt, Guarine, in quibus labi atque errare mihi visus es. Primum quod cupiditatem²⁸ et avaritiam duo verba sensu atque significatione disiuncta ita posuisti ac si idem omnino significarent; deinde quod avaritiam dixisti esse secundum naturam.

Atque ut a primo incipiam aliud²⁹ sane nobis significat avaricie nomen, aliud cupiditas. Omnis enim avarus ardet³⁰ cupiditate sed non omnis cupidus avaricia, quemadmodum hominem quemlibet animal esse dicimus et album omne coloratum; econtra autem omne animal esse hominem aut³¹ coloratum quodlibet³² esse album³³ nequaquam affirmamus.

Siquis me cupidum dixerit, siquis item omnes bonos viros, non negaverim, quin sunt plerique naturales cupiditates³⁴, ut philosophi volunt, quae longe absunt a culpa [fol. 52^v] sicuti si desiderentur illa quae suppeditent³⁵ ad vivendi rationem et decorem atque honestatem. Quis enim illum redarguet qui victum vestes familiam et reliqua huiusmodi concupiscat, qui pecuniam cupiat ad usum vite necessarium, ad beneficentiam,

²⁸ S: *in margin* cupiditas / Avaricia

²⁹ aliud P: aliquid

³⁰ ardet A: *om.*

³¹ aut P: et

³² coloratum quodlibet A: quodlibet coloratum

³³ esse album P: album esse

³⁴ naturales cupiditates P: cupiditates naturales

³⁵ suppeditent A: suppetant

haec cupiditas reprehensionis, quam non aberrabis, si dixeris naturalem.

Est et alia cupiditas habendi ultra quam deceat, plus quam oporteat, cupiditas vehemens, inexhausta, excedens modum, quae est cum aviditate auferendi cumulandique studio et animi anxietate, laboris et sudoris plena, in qua versatur avaritia: hanc naturae ascribere hominis est, pace tua dixerim, parum ipsius munera atque opera inspicientis; nam, is ita res haberet, ut avaritia inesset natura nobis, nimium profecto de illius iniquitate queri possemus.

Iniquum enim foret atque indignum illa parente rerum omnium atque effectrice natura si, cum cetera ab ea procreata constituisset donis plena et muneribus, hominem, quem solum posuit operum suorum spectatorem, quibusdam vero praefecit, inferiorem rebus omnibus a se editis reddidisset, ut is quem animantem effecit ac ratione praeditum, deterior propagatus esset eis quae aut inanimata produxit aut carentia ratione:

liberalitatem ad inopum quoque substentationem? Nil profecto habet in se hec³⁶ cupiditas reprehensionis quam si dixeris naturalem meo iudicio non aberrabis. Eorum enim concupiscentiam natura nobis innatam esse confiteor quorum usus ad vite humane decus et substentationem cognoscitur esse pernecessarius, sine quibus neque esse vivere aut aliis auxiliari possemus.

At³⁷ est quedam alia cupiditas habendi ultra quam deceat plusquam oporteat – cupiditas, inquam, vehemens, inexhausta, excedens modum que est cum aviditate auferendi studioque cumulandi, cum animi³⁸ anxietate, laboris ac sudoris³⁹ plena, in qua versari credo avariciam. Hanc nature ascribere seu naturali nobis lege inesse arbitrari hominis est, pace tua dixerim, nature ipsius munera atque opera parum inspicientis. Nam si ita sese res haberet ut avaricia inesset nobis a natura nimium profecto de illius iniquitate queri possemus.

Iniquum enim esset atque indignum parente rerum omnium & effectrice natura si, cum cetera ab ipsa procreata constituisset donis plena atque muneribus, hominem, quem solum posuit summum et praecipuum [fol. 53] suorum operum spectatorem, cuiusque⁴⁰ causa cetera procreasset, inferiorem rebus omnibus a se editis reddidisset ut is quem prudentem fecit atque sagacem et ratione praeditum deterior propagatus esset his

³⁶ hec A: *om.*

³⁷ At P: Et

³⁸ animi P: omni

³⁹ ac sudoris P: *om.*

⁴⁰ cuiusque P: cuicumque

Contempleris licet caelum, maria, terras et quae eis continentur, nullum reperietur in illis avaritiae vestigium aut umbra cupiditatis, sed redundabunt omnia liberalitate ac munificentia.

Quid enim caelum, quod nobis solem et lunam totque luminaria varietate distincta largitur, e quibus gignendi procreandique causae prodeunt?

Quid aer, cuius spiritu vivimus?

Quid aqua, quae tot piscium genera, tot commoditates nullo munere nostro invitata praebet?

Quid terra, quae tot frugum, herbarum, fructuum species, tot animantia ad usum nostrum producit, quae, etiam si quid ei credideris, reddit cum usura?

Quid ista, inquam? Num nobis aliqua cupiditatis aut avaritiae insignia prae se ferre videntur?

Omnia nature opera redundant donis multiplicibus, ut illa non solum liberalis aut benefica, sed etiam prodiga esse videatur.

Quoquo verso te vertas licet nihil naturae rerum reperies cum avaritia coniunctum; sunt enim contraria penitus longeque

que aut inanimata produxit aut carentia ratione.

Contempleris licet celum, maria, terras & que illorum ambitu continentur, nullum in eis invenietur avaricie vestigium aut umbra cupiditatis sed redundabunt omnia liberalitate ac munificentia.

Quid enim celum quod nobis solem et lunam⁴¹ totque⁴² splendidissima luminaria largitur⁴³ mira varietate distincta, ex quibus gignendi procreandique cause prodeunt?

Quid aer, cuius spiritu vivimus ac substentamur, qui innumerabilia nobis avium genera subministrat?

Quid aqua, que tantam piscium varietatem, tot commoditates nullo munere nostro, nullo studio, nulla industria invitata producit?

Quid terra, que tot frugum herbarum fructuum species tot animantia ad usum hominum prebet, que etiam siquid illi credideris reddit cum usura?

Quid ista inquam? Num aliqua vobis avaricie aut immense cupiditatis signa prae se ferre videntur?

Omnia profecto nature opera donis innumerabilibus redundant adeo ut illa⁴⁴ non solum liberalis aut⁴⁵ benefica sed etiam [fol. 53^v] prodiga esse videatur.

Quocumque te vertis⁴⁶ nullum nature opus cum avaricia coniunctum reperies. Sunt enim contraria penitus longeque

⁴¹ lunam P: lumen

⁴² totque A: atque

⁴³ largitur A: largius

⁴⁴ illa P: ita

⁴⁵ aut A: at P: ac

⁴⁶ vertis P: *space*

semota: haec largitur, illa aufert; haec ultro porrigit plena manu, illa extorquet oblata; haec nos alit, illa spoliat alimentis; haec complet omnia muneribus, illa exhaurit rapinis, ut rectius quodammodo dici posset cetera esse praeter naturam, quam hanc unam naturalem.

semota. Hec largitur, illa⁴⁷ aufert; hec ultro porrigit plena manu, illa extorquet oblata; haec nos alit, illa spoliat alimentis; haec complet omnia muneribus, illa rapinis cuncta exhaurit, ut rectius quodammodo dici possit⁴⁸ hanc inimicissimam esse naturae eiusque largifluis muneribus quam maxime adversari. Miratus itaque sum non parum abs te viro doctissimo rem nature adversantem naturalem esse iudicatam.

⁴⁷ illa P: ista

⁴⁸ possit P: posset

TEXT C

Poggio Bracciolini to Richard Petworth, 30 July 1442

The text below is the covering letter which Poggio sent with a copy of his 1440 dialogue, *De infelicitate principum* to Richard Petworth. The context is discussed above by Weiss at p. 35 [Weiss³, p. 20]. Poggio clearly states in the epistle that an English papal penitentiary has transcribed the dialogue for despatch to England; the scribe has not been identified but it may have been James Blakedon, who was certainly a penitentiary in the following year and who, as a chaplain to Cardinal Beaufort, would have been well known to Petworth, to whom he would have been ‘tuus’ in more than just the sense of shared nationality [on Blakedon, see Harvey, p. 32]. It can also be inferred from the letter that the manuscript was carried to England by Adam Moleyns, who was briefly in Rome in July 1442, following the Diet of Frankfurt [Harvey, p. 171]. The letter also mentions a third Englishman, a former colleague of Poggio’s in Beaufort’s household, William Toly [on whom, see G. L. Harriss, *Cardinal Beaufort* (Oxford, 1988), pp. 330, 360, 364]. On this letter and its significance, see Rundle, ‘Candour’, pp. 4 – 5.

This letter has been printed before by Walser, p. 454, working, however, from a derivative copy, Berlin: Staatsbibliothek, MS. lat. qu. 558 (*olim* Barrois 443), fol. 42. The original of the letter does not survive, but what appears to be a direct copy does: the itinerant humanist scribe, Milo da Carraria, who was in England in and around 1447, produced a manuscript of Poggio’s *De infelicitate*, closing the codex with a copy of this letter, with a closing subscription that implies he had the original letter in front of him [on Milo, see p. 75, n. 48]. Milo’s text, which is now Oxford: Bodleian, MS. Rawl. C. 298, fol. 44 – 45 (= R), is the basis of the transcription here. Milo’s copy does, though, present an omission and a confused sentence, where better readings can be provided by a third copy, that made by Thomas Candour which survives as Oxford: Bodleian, MS. Bodl. 915, fol. 99^{r-v} (= C). The transcription has also been collated with the text provided by Walser from the manuscript now in Berlin (= B).

For a discussion of all three manuscripts and their relationship, see P. Bracciolini, *De infelicitate principum*, ed. D. Canfora (Rome, 1998), pp. lxxviii, lxxxiv – lxxxvi & cxxix – cxxx.

Milo, in his transcription, writes in a *littera antiqua* but one which fails to mark diphthongs.

¹Frater carissime. Humanissimus atque ornatissimus vir, dominus Adam prothonotarius et regius orator, summa omnium² comendatione apud nos fuit, quo³ cum mihi de te sermo sepius⁴ incidisset et visus est mihi te summe diligere ob eam rem cum antea amicus mihi esset amicitior factus est. Accidit quod⁵ cum filiolum meum maiorem videre voluisset, summa liberalitate usus vestem ei dedit ex suis pulcram ac venustam, quo facto me sibi maiorem in modum astrinxit. Erit igitur a me deinceps et colendus et amandus imprimis tum suo merito tum voluntate mea. Opto autem⁶ ut quam primo⁷ aliquam dignitatem se dignam assequatur. Nam certe vir modestus est et vite integerrime. Tuus penitentarius transcripsit⁸ libellum meum *de principum infelicitate* quem ad te modo⁹ mittit¹⁰ sed nolui ut¹¹ absque meis litteris veniret. Leges eum cum tempus erit et Toly¹² amico nostro communi legendum trades. Mihi crede multum proderit ad deponendas cupiditates maiora querendi, sed ista non gustantur ab hiis¹³ quibus nulla aut parva sapientie cura est quorum vita magis cum corporis quam animi bonis versatur. Tu autem qui iam etate ingravescis ad ea referre tuas cogitationes debes que tibi sint in altera vita profutura et has res quas alienis relinquere abeuntes oportet ita disponere ut viaticum nobis prebeant non tormenta in futuro seculo. Hoc maxime consequeris si versaberis in continua lectione earum rerum que te possunt reddere meliorem. Sunt autem non¹⁴ disputati[fol. 45]uncule controversie¹⁵ et iis¹⁶ ipsis qui ea tractant inutiles sed precepta ad benevivendum accomodata¹⁷ que cupiditates demunt et ambitionem que demonstrant rerum fortune fragilitatem, stabilitatem vero eorum que animo tribuuntur. In his¹⁸, mi Richarde, iacta cogitatus tuos, sunt enim virtutes et recte

¹ B: Richardo Peteued secretario reverendissimi domini cardinalis Anglie

² omnium B, C: *sic* R: omni

³ quo B: qui

⁴ sepius C: sepius cum

⁵ Accidit quod C: accessit quod B: Acciditque

⁶ autem B: enim

⁷ primo C: primum

⁸ transcripsit B: tamen scripsit

⁹ modo B, C: nunc

¹⁰ mittit B: mitto

¹¹ ut B: *om.*

¹² et Toly C: *sic* R: et *followed by an erasure* B: Tobj

¹³ hiis B: iis

¹⁴ non B: *om.*

¹⁵ controversie C: controversae

¹⁶ iis C: hiis

¹⁷ accomodata R: accomodata *followed by three loops as space-filler*

¹⁸ his B: iis

vivendi disciplina. Libellum autem vellem ut transcribi faceres et eum traderes Duci Gloucestrie legendum.¹⁹ Vale et me ama. Florentie die xxx^o Julii. Mccccxlii.

Optimo mihiq̄ue amicissimo magistro Richardo pettawerth domini Cardinalis anglie Secretario²⁰

Tuus Poggius Secretarius manu propria.²¹

¹⁹ ut ... legendum C: *sic* R: ut duci gloucestrie et post transcribi faceres eundem B: ut diti Gloucestrie monstrares et post transcribi faceres eundem

²⁰ Optimo ... Secretario B, C: *om.* R: *next to this address, in margin:* a tergo

²¹ Tuus ... propria B: *om.*

TEXTS D

Antonio Beccaria, orations composed on behalf of the English Crown (1444)

In the authorial addenda to this volume [now at p. 73, n. 43 {Weiss³, p. 46}], Weiss noted the existence of two orations by Antonio Beccaria from the years 1444 – 1445, but did not discuss them further. They are presented here for the first time. Both relate to the negotiations and preparations surrounding the young Henry VI's marriage to Margaret of Anjou. Considering Beccaria's role as secretary to Humfrey, duke of Gloucester, his involvement in an enterprise often considered by historians to be contrary to the duke's political outlook may seem curious. It should be noted that, as will become clear below, Beccaria was not himself the orator on either occasion; instead, he drafted the speeches for another to deliver. Even if that may seem to limit his personal engagement, there remains a curiosity to be explained. Weiss posited the possibility that Beccaria had entered the king's employment but if this were the case, one would have thought it would have later been mentioned in the brief biographical sketch of the humanist which certainly had some close knowledge of his career [Francesco Prendilacqua, *De Vita Victorini Feltrensis Dialogus*, ed. J. Morelli (Padua, 1774), pp. 66 – 67]. Instead, that sketch describes Beccaria remaining in Humfrey's household until he left England. If that was the case, it raises the question of whether Beccaria was acting with or without his master's knowledge. If Humfrey did know his secretary was working as a ghost-writer to the royal marriage project, it suggests that a revision may be needed of the usual assumptions about the duke's engagement in English politics of the 1440s.

D1.

Antonio Beccaria, address prepared for the English delegation to the Charles VII, king of France (May 1444)

This oration is one of the earliest occasions on which humanist Latin was deployed for English royal diplomacy – and, indeed, was most likely the first time that an Englishman orated in the new Ciceronian style. For, though Beccaria was the author of the speech, the title given to it in both the extant copies should alert us to the possibility that the humanist himself did not deliver it. Moreover, the text is written as if it is by an English cleric, with its emphasis on the consanguineity of ‘our’ two nations and its encouragement to Christian peace. In fact, we can identify a churchman with some humanist interests who was the likely speaker of this oration: the English delegation included Adam Moleyns, dean of Salisbury and Keeper of the Privy Seal, who has appeared in Weiss’s narrative at pp. 124 – 128 above [Weiss³, pp. 80 – 83]. What makes the identification of him as the orator all the more convincing is that, as we shall see below, it was definitely Moleyns who delivered the speech Beccaria wrote for the Convocation later the same year. One wonders how many among the assembled would have appreciated its rhetorical force; if the papal legate to France was present, he might have smiled in recognition at the source of this eloquence – the legate was Beccaria’s friend, Pietro del Monte, by now Bishop of Brescia [on his presence at these negotiations, see R. A. Griffiths, *The Reign of Henry VI* (Stroud, 1981), p. 486].

This speech survives in two copies, each of which reflects a different recension. The two manuscripts are Città del Vaticano: BAV, MS. Vat. lat. 5221, fol. 66^v – 68^v (= V), and Paris: BNF, MS. lat. 6724, fol. 62 – 68^v (= P). The base text used below is V, with obvious errors corrected by use of P. In neither manuscript is the diphthong marked.

Oratio exhortatoria ad pacem ad regem francie per legatos regis anglie composita per antonium beccariam veronensem anno 1444¹

Si mihi tantum ingenij esset, serenissime² princeps, aut dicendi facultatis³ quantum et⁴ tua⁵ huius tam clarissime maiestatis amplitudo posceret⁶ et causa nostri adventus exoptaret⁷ quam tibi impresentiarum exploraturi⁸ sumus, eniterer profecto id exprimere quod aut viribus aut eloquentia possem) ad ea tibi persuadenda quae nullus est eorum etiam fortasse qui⁹ tuam circumstant¹⁰ maiestatem, si qua moverentur pietate, qui non solum summis precibus expeterent sed etiam uberrimis lacrimis mecum flagitarent – hoc est ad¹¹ mutuam cum rege nostro pacem animique unitatem atque concordiam. Cum nullus sit tam feraci ac immansueti¹² animi qui abhorrere¹³ non deberet tot cedes, tot incendia, tot clades, tot ruinas, tot spolia, tot rapinas, tot depopulationes, tot devastationes, tot praedas,¹⁴ tot demum interneciones¹⁵ ultro citroque habitas ac prope utriusque partis interitus, quippe cum hec duo regna tantum sanguinis effuderent usque¹⁶ centesimo¹⁷ fere anno citra quo sine ulla intercapedine belli¹⁸ inter se arma tulerunt quantum¹⁹ si adversum²⁰ exterarum nationes effudissent, nemini dubium est

¹ P: Oratio exhortatoria ad pacem Antonii / beccarie veronensis ad Regem Francie / per legatos Regni anglie acta anno / 1444

² serenissime P: illustrissime

³ facultatis P: sic V: facultas tantum

⁴ et P: om.

⁵ tua V, P: tue

⁶ P: deposceret

⁷ exoptaret P: om.

⁸ P: explicaturi

⁹ eniterer ... fortasse qui P: pro eius condicione ac magnitudine postulare nichil michi profecto maiori a{b} dijs immortalibus munere aut gratia attributum esse existimarem neque in quo magis oratio mea proficere potuisset ut ea tibi potissimum persuadere possem quorum natura eiusmodi est ut nullus sit eorum etiam qui

¹⁰ circumstant V: circumspiciant P: circumstipant

¹¹ P: om.

¹² immansueti P: tam immansueti

¹³ P: horrere

¹⁴ tot spolia ... praedas P: om.

¹⁵ V: interneciones

¹⁶ tantum ... usque P: om.

¹⁷ centesimo P: a trigesimo

¹⁸ intercapedine belli P: belli intercapedine

¹⁹ quantum P: tantum sanguinis effuderint quantum

nullam partem orbis constare quam vestro imperio²¹ non submisissetis. Sed nescio quo fato aut qua fortuna aut quo potius infortunio intra nosmet ipsos et propria quasi viscera gladium illum convertimus qui olim belli socius esse consueverat et externorum bellorum vindex ac defensor christiani nominis. Quod quidem cum mecum excogito menteque revolve,²² facere non possum quin etiam dicendo non perhorrescam cum adhuc cede²³ nostra madeat²⁴ tellus et diuturno incendio illo lares desinant, neque sit ulla²⁵ pars menium quae non sit omni machinarum genere labefacta aut poluta sanguine nostro. Sed id michi in primis, serenissime²⁶ princeps, animos²⁷ praestat quod te videam ad id tua sponte maxime²⁸ incitatum esse ut²⁹ ab ea tam diuturna sanguinis effusione iam pridem abhorrere eaque³⁰ pacis pignora offerre³¹, quibus nisi quispiam insanire vellet non magis tuam laudare virtutem debet quam admirari placabilitatem et fidem. Quippe³² cum huiusmodi sint ut non solum pacem animique unitatem iudicent sed etiam pacis firmitudinem ac perpetuam stabilitatem secum³³ ferant, tum etiam, cum regis mei animum satis intelligam, qui quoque³⁴ amator sit pacis, nichil est quod tuam maiestatem magis admonere possit³⁵ quamque³⁶ videatur non potius pacis condiciones dare quam accipere velle.

Sed queso, serenissime princeps, quid pace (si ad pacem vertis [fol. 67] animum), placabilius³⁷ dici aut³⁸ excogitari posset³⁹? Cum quicquid in hoc orbe est quem omnes

²⁰ adversum P: adversus

²¹ imperio P: dicioni imperioque

²² menteque revolve P: quanta inprimis atrocitate ac magnitudine sceleris excedat

²³ adhuc cede P: adhuc vetere illa nefandissima cede

²⁴ nostra madeat P: nostra ac omni seculo deploranda clade madeat

²⁵ et diuturno ... ulla P: et flumina ipsa cruorem nostrum redoleant nec ulla sit

²⁶ P: illustrissime

²⁷ P: animum

²⁸ videam ... maxime P: videam ad hanc unicam et precipuam concordiam tua maxime sponte

²⁹ P: et

³⁰ effusione ... eaque P: effusione tamquam a nefaria quadam ac detestabili feritate abhorrere cum ea

³¹ P: obtulisti

³² Quippe P: *om.*

³³ P: firmitudinis perpetueque stabilitatis presagia pre se

³⁴ tum etiam ... quoque P: Adde etiam haud alienum ab hac tua optima et sanctissima institutione animum et voluntatem Quidquid quam et ipse

³⁵ P: posset

³⁶ P: quam quod [*sic*]

³⁷ P: dulcius

³⁸ P: aut placabilius

³⁹ P: potest

contueri possumus aut etiam in eo quem non possumus, qui aciem nostrorum oculorum divino quodam fulgore prestringit⁴⁰, hac pacis constantia⁴¹ et confederatione gubernetur. Que quidem si e medio tolleretur nichil esset⁴² omnino⁴³ in hac⁴⁴ universa mundi machina quod⁴⁵ posset amplius praestare. Non celum, non⁴⁶ astra, non⁴⁷ planete ipsi eundem ordinem, quem usque ab initio mundi sine ulla discordia servaverunt, amplius servare possent nec ipsa quoque elementa inter se pari illa caritate ac benivolentia, quam sibi perpetua pace confirmarent, coniungerentur.⁴⁸ Religio omnis, affinitatis iura, amicitie vinculum, fides, pietas – omnia denique humana ac divina funditus everterentur. Quid igitur bella tam studiose sequenda censemus quae de natura sua pacis inimica sunt et fidei ac caritati obnoxia atque omnium (ut dicam) mundum facile eversura nisi pacis regimen placabilitatemque moderentur?⁴⁹ Nulla profecto gens est neque tam fera neque tam barbara neque tam indocta⁵⁰ que, postposita semel belli atrocitate, pia pace⁵¹ non letetur neque aliquando gaudeat⁵² arma deponere ac parcere sanguini et amicitiam et concordiam⁵³ fidemque ac unanimiorem colere observareque non gratuletur.⁵⁴ Quid⁵⁵ existimamus templum illud celeberrimumque paci dicatum

⁴⁰ qui aciem ... prestringit P: ob divinum illum fulgorem qui humanos oculos nimio qua nitore prestringit

⁴¹ P: concordia

⁴² nichil esset P: quid etiam

⁴³ omnino P: omnino quid

⁴⁴ hac P: *om.*

⁴⁵ quod P: *om.*

⁴⁶ non P: quidem nec

⁴⁷ P: nec

⁴⁸ eundem ordinem ... coniungerentur P: eundem ordinem servare possent quem usque abineunte mundi principio continua quasi unanimi ac fide servaverunt nec ipsa demum clemencia quibus et vivimus et constituti sumus illa unquam pari clemencia inter se caritate & benivolentia coniungerentur quam sibi perpetua quadam pacis lege fideque sanxerunt.

⁴⁹ everterentur ... moderentur P: everterentur nisi omnino hoc pacis vinculo eodem consensu voluntateque coniungerentur. Que cum ita sint, illustrissime princeps, nec ullum sit regnum tam validum neque tam potens quid sprete pace et concordia facile non dissipetur Neque satis admirari quod tanto corde aut potius vecordia bella sectemur.

⁵⁰ neque tam indocta P: *om.*

⁵¹ pace P: pacis dulcedine

⁵² gaudeat P: non gaudeat

⁵³ et concordiam P: *om.*

⁵⁴ colere observareque non gratuletur P: observare

⁵⁵ P: Quid autem

romanos olim condidisse⁵⁶ nisi ut feroces animos ac continua cede fervidos solo eo nomine⁵⁷ ad quietem tranquillitatemque provocarent et aliquando discerent⁵⁸ arma deponere qui iam totum fere orbem sanguine cruentaverant⁵⁹? Illi siquidem quod intra exteris nationes gerendum esset abunde animadvertent at nos, qui non solum vicinitate sed et affinitate mutuaque sanguinis coniunctione devincti sumus, interitum nostrum non cernimus⁶⁰, calamitatem nostram non videbimus, cladem continuam non advertemus? O miseram ac infelicem temporum conditionem! Nam quis est qui non admiretur ex hac nostra vel insania – si pace tua dixero – vel furore? Nullus enim est qui non recte factum appellare possit quod nulla queat sanguinis effusione pacari.⁶¹ Quis

⁵⁶ condidisse V: redidisse

⁵⁷ solo eo nomine P: sola ipsius dulcedinis recordatione

⁵⁸ aliquando discerent P: addiscerent aliquando

⁵⁹ cruentaverant P: cruentaverarent V: cruciaverant

⁶⁰ V, P: cernimus

⁶¹ Illi siquidem quid intra ... effusione pacari P: Quid quidem si {non} fecissent quis non videret eam rem publicam adeo ceteris in rebus omnibus ornatissimam ac tam late imperantem numquam tam subito corruisse set cum bella omnino affectarent neque scirent pacem quietemque perferre cum non possent externis bellis amplius convinci subacto iam usque ad Tenarum celo suismet ipsis bellis que tantopere cupiebant interirre [*sic*] sicque Roma ipsa que alijs gentibus imperare consueverat nunc sui ipsius vix imperium capit. Nichil est enim tam arduum neque tam excellens quam non solet bellorum diuturnitate diminui ac labefactari quinyomo, eciam si vincitur, numquam tamen erit sine ingenij iactura victoria. Possem tibi multa ex antiquitate exempla commemorare quibus quisque facile intelligere posset quantum huiusmodi bella possent calamitate{s} afferre ut addiscerent tui te auctore ac imperatore arma deponere ac tam diuturna bella exorrescere nisi videre tue huic clementissime maiestati diffidere aut michi ipsi nimium contribuere. Nam quid censem, ut cetera obmittam, Cartaginensium olim potenciam et splendorem confregisse quod ipsa bella, nam cum universis Affrice pene imperarent non contenti suis finibus tanta cum Romanis bella gesserunt que pro recuperanda Yspania ac Sicilia defendenda sumpserunt ut conflictis multis Romanorum exercitibus ipsi tandem funditus interierunt civitatemque illam spectatissimam omniumque rerum fecundissimam penitus everterunt? Quid dicam de Troia vetere illa et gloriosissima civitate a quibus nulla est gens tam alti sanguinis et splendoris, qui non gloriatur summum genus effluxisse, qui cum et ipsi potioris Asie partis imperium obtinerent, perdomiti tamen continuis bellis facile succubuerunt? Sed quid ego de externis bellis loquor cum facile ex nostris calamitatibus intueri possimus quantum detrimenti afferat vicina discordia? Aspice gloriam tuam, illustrissime princeps, que quondam florentissima ac opulentissima omnium patria fuit, quenam in ea est civitas que posset sibi ipsi comparare qualis fuerat a trigesimo fere anno super quo hec nefaria bella excogitavimus [*sic*]? Quidnam opidum tanta nunc dignitate preditum, quid non sit sua prope splendore privatam? Quis nam locus est qui possit suam amplius dignitatem pristinam et decus servare? Quenam domus tam privata que latrunculorum ac satellitum rapinis non pateat, que villa est que tuta sit ab incendio, que vacet incestu, que careat stupro, in qua non patrentur sate omnia flagicia ac scelera? Quis ager que messis, que denique vindemia est que non formidet diuturnam aut externorum hostium predam aut domesticorum rapinam aut antequam sentiant [*sic*] ullam belli formidinem non rapiatur? At dices fortasse expecto victoriam que finem afferat calamitati nostre et nostris laboribus manum imponat.

est, inquam,⁶² qui non admiretur nos solos superesse inter tot milia mundi regna qui non solum bellis⁶³ efficimur⁶⁴ sed etiam intra communem sanguinem et coniuncta propinquitate viscera insevimus? Atque eam demum voluptatem ex ea re nobis comparemus⁶⁵ uniusquisque [fol.67^v] magis gloriatur qui uberiori sanguine manus suas intra alterius praecordia cruentarit. Quis est qui non etiam⁶⁶ obstupescat ut cernere equis oculis⁶⁷ possimus⁶⁸ patriam⁶⁹ continue devastari, agros incendi, predas educi, oppida deici, civitates deripi, castella dissipari, turres funditus everti, vectigalia ac regioes proventus intercipi tantoque stimulari furore⁷⁰ belli ut non cum vicinis aut propinquis⁷¹ aut cum affinibus gerere bellum⁷² videamur sed cum brutis aut feris ipsis contendere de vita iudicemur? Quenam hec est crudelitas, quenam immanitas, serenissime princeps?⁷³

Set quenam erit tanta victoria, illustrissime princeps, quam non debeas multo tuorum sanguine comparare? Existimas hostes tuos ita modo abiectos ac effeminatos esse ut non amplius velint vincere? Absurdum enim esset cogitare ut qui olim victricia usque ad hunc locum arma tulerunt nunc adeo innanimes effectos ut lacessiti fuerint, malunt vinci quam vincere nec ulla amplius patrie dignitate aut suorum caritate moveantur, quinymo turpissimum illud modo existimem quod olim summe laudi glorieque attribuebant. At potius tibi proponas oculis velim humanitatis condicionem, clementissime princeps, cum non ad huiusmodi belli crudelitatem egeniti simus set potius ad mutuam pacem animique {unitatem et} concordiam que fuit eiusmodi ut hec civitates atque hec oppida nobis a maioribus conderentur et humanum consisteret genus. Quod nisi ita esset, quis unquam, per deum immortalem, tot regna tot gentes tot naciones in unum colligere potuisset atque ut videmus ex tot variis omnium usibus unum quasi corpus ac unam mentem ad [*sic*] unum caput intentum efficere? Non enim ferro neque cede neque incendio animus potest ad pacem concordiamque revocare, nunquam longa aliqua sanguinis effusione satis poterit mens humana pacari neque mitescere, quinymo magis ac magis incenditur ad vindictam animus magisque indies ad furorem inflammatur. Que si fere ipse ut videmus, illustrissime princeps, nonnumquam iras deponunt ac mansuescere non formidant suamque sepe numero ad unguem naturam obliviscuntur, quis est qui non admiretur ex hac nostra vel insania vel furore – si pace tua dixerō – quod nulla queat sanguinis effusione pacari nec ulla diuturnitate cedis expleri?

⁶² inquam P: *om.*

⁶³ P: belli furore

⁶⁴ P: efferimur

⁶⁵ ex ea ... comparemus P: ex tanto scelere aucupemus ut

⁶⁶ non etiam P: etiam non

⁶⁷ equis oculis P: equo animo

⁶⁸ P: possumus

⁶⁹ P: tam ornatam patruam

⁷⁰ P: fervore

⁷¹ P: cum propinquis

⁷² aut cum ... bellum P: bellum gerere

⁷³ Quenam hec ... princeps P: *om.*

Hoccine est consanguinitatis vinculum⁷⁴? Hoccine est humanitatis officium?⁷⁵ Heccine christianorum fides que non⁷⁶ ad pacem unitatemque coniunxit? Heccine demum sunt⁷⁷ illa sepe numero tradita inter nos pignora caritatis ut crassemur sanguine nostro et non nisi cruorem sitire⁷⁸ iudicemur? Si⁷⁹ tantopere bella affectamus ut non⁸⁰ aliud magis quam bella desiderare censemur⁸¹ ob fortasse⁸² innatam nobis⁸³ bellandi naturam, quam nescio quo instructu ita nobis⁸⁴ comparavimus. Cur non potius vertuntur gladij nostri adversum perfidos Christi hostes in quorum pernitiem iam etiam sentimus magnam christianitatis partem concitatam esse et summum pontificem nostrum iam ad liberandam universam Greciam atque ex eo perfidorum ergastulo redimendam totis viribus anhelare? Quin immo iam ingentem classem suis sumptibus instruxisse ut eos etiam mari debellaret initiumque tam sanctissime future rei praeuisse quo ceteros mundi principes qui aliqua religione tenerentur sacra oratione posset exemplo tam praestantissimo ad id concitaret, cur erarium vestrum ibi non consumitis ubi laudem et gloriam immortalem consequi possitis atque imitari maiores⁸⁵ vestros⁸⁶ qui ob incredibilem eorum fidem et clarissimas pro fide res gestas sanctissimam illam

⁷⁴ P: vinculum illustrissime princeps

⁷⁵ Hoccine ... officium P: Heccine sunt affinitatis iura

⁷⁶ P: nos

⁷⁷ P: sunt demum

⁷⁸ P: exurire

⁷⁹ P: Set si

⁸⁰ P: nihil

⁸¹ magis ... censemur P: videatur cordi nobis esse nec aliunde maiorem capere voluptate{m}

⁸² fortasse P: *om.*

⁸³ nobis P: *om.*

⁸⁴ nobis P: *om.*

⁸⁵ perfidos christi hostes ... maiores P: perfidos hostes christiane fidei atque ibi vires ac fortitudinem nostram excitare, quo nulla esset futura etas que de nostris laudibus preconiisque non decantaret, ubi si sanguinem effuderimus, si cedes pataverimus si spolia eduximus omnia in decorem nostram laudemque sempiternam convertentur et potissimum hoc tempore quo sentimus magnam christianitatis partem ad id concitatam esse et summum pontificem nostrum iam ad liberandam greciam maximis viribus insurrexisse classemque instruxisse apparatu incredibili quo eos etiam mari debellasset vosque oratum mittere ut more maiorum vestrorum huic tam sanctissimo inicio manum adhiberetis neque permicteretis ut tantum opus ab se inceptum frustra interiret. Quis est qui tanti presulis sanctissimo exemplo non moveretur cum ipsemet aditum aperuerit ac patefecerit viam quo vos reliqui principes qui et gloria et rebus gestis excellentes cupitis veram vobis laudem et decus inveniretis vosque abscederet ab hoc detestabili bello atque hac immanissima sanguinis effusione quam neque dicere neque reminisci absque lacrimis possum Numquid satius esset illic proventus vestros atque hanc tam preciosam suppelectilem effundere ubi maiores

⁸⁶ P: vestri

christianissimi appellationem sunt⁸⁷ consequi? Hac via vobis querendi⁸⁸ esset aditus vestri⁸⁹, non solum augende dignitatis sed etiam pristini nominis ac decoris tuendi quod⁹⁰, si negligentia aliqua⁹¹ aut errore⁹² interire sinatis⁹³, qualem ignominie maculam existimetis vobis futuram etatem illaturam⁹⁴, cum intellexerunt⁹⁵ maiores vestros tam pia bella gessisse vos vero inter hec crudelissima ac nefaria arma versari neque posse⁹⁶ ulla nece neque ullo⁹⁷ sanguine hanc belli insaniam ac furorem expleri?⁹⁸ Cessent tandem bella tuo nutu ac imperio, clementissime princeps, cedant ire, pacetur⁹⁹ furor iste. Et demum quiescant horrida hec continuoque cruore inundantia tela [fol. 68] ut quod neque multi pontifices¹⁰⁰ facere potuerunt nec totus fere mundus, tu solus sis qui hanc pacis lauream geras. Laudavit olim antiquitas Romulum primum romanorum conditorem qui belli artibus civitatem adauxerat sed semper Nume¹⁰¹ pietatem et religionem commendavit¹⁰² qui eum¹⁰³ belli furore ad pacem tranquillitatemque revocavit¹⁰⁴. Cesares armis mundum everterent, Christus pace mundum servavit. Qua quid suavius dici aut iocundius excogitari potest non invenio, cum etiam solo eius nomine cuncta videatur in gaudium letitiamque disrumpi.¹⁰⁵ Vincant igitur ceteri crudelitate, gaudeant immisceri sanguine humano eorum manus ac conculcari affinium cadavera; tu pietate vince, clementia ac benignitate supera, pace frui quod est

⁸⁷ P: vobis sunt

⁸⁸ P: denuo querendi

⁸⁹ vestri P: *om.*

⁹⁰ P: quod quidem

⁹¹ aliqua P: *om.*

⁹² P: errore aliquo

⁹³ P: permissitis

⁹⁴ P: vobis allaturam.

⁹⁵ Cum intellexerunt P: Cum michi iam videar eorum ora qui sequentur atque omnium voces in vestre etatis dedecus ac labem resonantes cum potissime intellexerunt

⁹⁶ P: posse huiusmodi furorem

⁹⁷ ullo P: *om.*

⁹⁸ hanc belli .. expleri P: expleri nec ullis precibus aut oratione pacari.

⁹⁹ pacetur V: placetur

¹⁰⁰ horrida hec ... pontifices P: nefaria hec arma pollutaque omni scelere ut quod multi principes nedum

¹⁰¹ P: minime

¹⁰² P: preposuit

¹⁰³ P: cum

¹⁰⁴ P: revocaret

¹⁰⁵ Qua quid ... disrumpi P: *om.*

summum ac praestantissimum in vita bonum. Ea¹⁰⁶ enim vera sunt principis insignia quibus excellere laudibus ceteros mortales¹⁰⁷ possitis. Non hanc coronam auream gestare, ut vulgus existimat, aut vestem bisseam¹⁰⁸ aut divitem suppellectilem ostentare et regios¹⁰⁹ hos sumptus ac apparatus prope celestes, quorum¹¹⁰ laus et admiratio pariter cum etate deflorescit,¹¹¹ sed mite cor, mansuetus animus, clemens¹¹² ac benigna mens est que clarissimum et gloriosissimum principem facit. His enim non solum ceteros homines¹¹³ admiratione excellere possitis¹¹⁴ sed etiam similes deo facile iudicari. Quid existimamus maiores nostros tot sibi deos et deas confecisse¹¹⁵? Cum certum sit eos et sapientia et studio et¹¹⁶ doctrina nostre etatis homines superare¹¹⁷ scirentque¹¹⁸ divinitatem ipsam puram esse ac simplicem oportere¹¹⁹ neque ullo modo participem huius nostre labis, nisi quod videbant virtutem eam esse et presertim que cum clementia ac benignitate coniuncta est que homines gratia illa divinitatis dignos extolleret. Ex quo evenit ut clementissimum quemque¹²⁰ principem qui a crudelitate sanguineque abhorreret eternitati immortalitatieque consecrarent. Huiusmodi existima, serenissime princeps, tibi laudem et gloriam parituram pietatem tuam, si pietate contenderis ac tam crudelia et nefaria arma deposueris et quidem laudem huiusmodi ut nulla unquam etate aut oblivione ex hominum memoria poterit deleri.¹²¹ Habes etiam nunc tempus ad id opportunissimum quod rex noster non ferox neque crudelis neque belli avidus sed pius, benignus et clemens atque ultra quod quisquam existimare posset amator pacis et

¹⁰⁶ Ea P: Cur etiam superi omnes ac inferi quasi divino quodam munere atque dono videntur in gaudium leticiamque disrumpi hec

¹⁰⁷ laudibus ceteros mortales P: ceteros mortales laudibus

¹⁰⁸ bisseam [*sic, presumably derived from byssus*] P: visseam induere

¹⁰⁹ V: reges

¹¹⁰ P: cum eorum

¹¹¹ P: deflorescet

¹¹² P: clemensque

¹¹³ P: mortales

¹¹⁴ P: potestis

¹¹⁵ et deas confecisse P: effecisse

¹¹⁶ P: ac

¹¹⁷ P: superasse

¹¹⁸ P: recteque intelligerent

¹¹⁹ puram ... oportere P: unicam esse oportere ac simplicem

¹²⁰ P: {illum} quemque

¹²¹ laudem huiusmodi ... deberi P: gloriam huiusmodi ut omnium etatum et seculorum memoriam numquam poterit aboleri.

concordie. Quod quidem nisi sic esset nunquam veterem amicitiam vestram et affinitatem renovare expetuisset, pro qua venimus exquisiti.¹²²

Tu igitur tandem exue ferocem animum belli atque sanguinolenta hec arma que [fol. 68^v] etiam dicendo perhorresco. Cum tot senserim usque ad hanc diem crudeliter¹²³ interijisse ut nullum existimem regnum tanti regis[?] quod tantorum virorum neci qui pro utriusque partis dignitate tuenda interierunt digna officia persolvere posset¹²⁴. Propterea, serenissime¹²⁵ princeps, novam tibi pacis mentem indue, neque velis in ea re te ferocem¹²⁶ praestare, in qua nulla est fortitudo, sed quedam animi pertinacia a recta fortitudine magnanimitateque abhorrentis. Nam¹²⁷ illud fortitudinis est non perturbari in adversis, non commoveri in prosperis,¹²⁸ non iracundia percipi, quae est inimica rationi, neque omnino efferri tanta belli cupiditate qui prorsus ferarum moribus comparanda est.¹²⁹ Si manum tuam de¹³⁰ medio sustuleris neque volueris rem nequitam, praeter¹³¹ regiam dignitatem afficere¹³², sperabis id actum esse quod nos hac oratione abste tantopere expetimus – pacem quere ut christianissimum principem decet. Immo quesitam confirma¹³³ animo quam¹³⁴ tibi omnis pollicemur futuram a rege nostro¹³⁵ nisi omnino deflexeris ab omnium¹³⁶ sententia et equitate, cuius quidem¹³⁷ rei spe ac fiducia ducti venimus ad accipiendam uxorem sibi iam pridem pollicitam¹³⁸ quae incipiat nobis deinceps regina esse in pacis ipsius indicium et pignus. Sitque¹³⁹ nobis

¹²² Habes etiam nunc ... exquisiti P: *om.*

¹²³ P: illustres viros

¹²⁴ tanti rem ... posset P: tanti esse quod posset eorum neci digna officia persolvere qui pro utriusque partis dignitate tuenda interierunt.

¹²⁵ Propterea, serenissime P: Nunc propterea clementissime

¹²⁶ P: fortem

¹²⁷ in qua nulla ... Nam P: quam si prosequere omnem potius crudelitatem immanitatem superabis cum ea fortitudo minime possit appellari qua tot regnatorum cedes tot propinquorum funera ac vicinorum perniciēs sunt patrata ubi demum omnia divina ac humana violantur. Verum

¹²⁸ in adversis ... prosperis P: *om.*

¹²⁹ qui prorsus ... est P: *om.*

¹³⁰ P: e

¹³¹ rem nequitam praeter P: quippiam preter

¹³² P: efficere sed potius utrique parti pro iustitia ac equitate consulere

¹³³ P: maiori afirma

¹³⁴ P: quamquidem

¹³⁵ pollicemur futuram a rege nostro P: a Rege nostro facile pollicemur

¹³⁶ P: omni

¹³⁷ quidem P: *om.*

¹³⁸ P: dedicatam

¹³⁹ P: Sit

altera quaedam quasi Iulia¹⁴⁰ quae novi huius amoris et consanguinitatis vinculum caste integreque conservet. Atque hinc parentes inde virum intra perpetue pacis fideique septa contineat.

Vos igitur, o superna numina et¹⁴¹ in primis omnium conditor deus, rogo, obsecro ac obtestor¹⁴² ut pacem hanc duobus his¹⁴³ christianissimis principibus et nobis omnibus¹⁴⁴ benigne ac clementer praestes et recordare testamenti tui quod in tua sanctissima assumptione fidelibus tuis reliquisti cum dixisti pacem meam do vobis pacem relinquo vobis. Eam nunc, summe pater, ut in nobis omnibus influas quantis possumus precibus rogamus, exposcimus, flagitamus¹⁴⁵; hereditaria hec est nobis¹⁴⁶ abs te possessio. Hereditatem nostram prope perditam denuo exoramus; adverte faciem tuam et faveas, benignissime conditor.

Explicit exhortatoria ad pacem.¹⁴⁷

¹⁴⁰ quasi Iulia P: Iulia quasi

¹⁴¹ P: et te

¹⁴² deus ... obtestor P *written in outer margin, now cropped, and repeated in bottom margin: deus cuius voluntate humana ac divina gubernantur maiestatem tuam exoramus*

¹⁴³ his P: *om.*

¹⁴⁴ et nobis omnibus P: *om.*

¹⁴⁵ exposcimus flagitamus P: *om.*

¹⁴⁶ nobis P: *om.*

¹⁴⁷ Explicit ... pacem P: Et sic finis [*followed by a scribal sign: g*]

D2.

Antonio Beccaria, oration prepared to be delivered at the Convocation of Canterbury (22 October 1444)

The second speech was, as its title suggests, intended to coax a grant from the prelates gathered in Convocation. In contrast to the forceful, even haranguing, language of the address to Charles VII, the orator in this case attempts to persuade his audience by assuming and praising their benevolence. The orator – as was likely with the previous speech – was definitely not Beccaria: the records of the convocation mention Adam Moleyns being the person who ‘satis eleganter aperuit’ the need for a grant to assist the royal wedding [G. Bray ed., *Records of Convocation* (Woodbridge, 2005 – 2006), vi (2005), p. 8]. Moleyns’ reputation for eloquence was, therefore, in part based on the oratory provided for him by Humfrey’s humanist secretary. Beccaria himself, when ghost-writing this oration, might have enjoyed inserting the references to the fame of the forthcoming nuptials reaching the most distant peoples.

The rhetoric proved successful: the Convocation provided a tenth in support of the king’s wedding ceremonies [Gray, *Records*, pp. 12 – 15].

The speech survives in a sole copy, immediately following the other oration at Città del Vaticano: BAV, MS. Vat. lat. 5221, fol. 68^v – 71 (=V).

Eiusdem oratio exhortatoria ad exigendas pecunias ex manibus prelatorum anglie pro subventionem nuptiarum celebrandarum regis

Gaudeo, reverendissimi patres, ac plurimum letor vos quibus impresentiarum dicturus sim atque omnium meam dicendi rationem locatam esse censui tanto omnium consensu ac voluntate in hunc locum convenisse ut nullus sit vestrum qui non videatur prius pene de adventu [fol. 69] cogitasse quam fuerit imperatum. Unde non possum non admirari hanc vestram tam spectatam in hoc meo dicendi principio promptitudinem sive, ut verius loquar, humanitatem et mansuetudinem, que quidem eiusmodi fuit ut neque viarum longinquitas neque asperitas itinerum neque frigoris magnitudo potuerit quempiam vestrum a sententia cursuque detertere. Ex quo non mediocrem spem capio me non multum in posterum elaborare oportere ad ea vobis persuadenda quibus iudicare facile possum cum rem intellexeritis sponte subituros nec me frustra ad vos oratorem destinatum neque vos perperam in hunc convenisse, quin dubitem etiam me tacente omnia pro rege nostro clementissimo pro quo dicturus sum non facile impetraturum.

Accedit praeterea quod etiam cernere oculis possum quam comi fronte quamve benigno vultu oculos omnes in me coniecistis ut etiam cuique diffidenti aut hesitanti animum audaciamque praestarent spemque optimam de se pollicerentur nichil esse tam arduum aut tam difficile quod ex hoc tam clarissimo conspectu vestro facile consequi non posset. Sed antequam huius vestre convocationis causam explicem, quedam prius de ipso rege nostro, quantum¹⁴⁸ breviori potero oratione, perstringam. Nam cum pro dei providentia factum sit ut ipse qui hucusque ob eius nedum satis virilem etatem tum etiam christianissimos mores quibus semper institutus et educatus fuit eam quam decuit vite honestatem continentiamque de se prestitit, modo ad uxorium munus verterit animum, nullam rem existimo, reverendissimi patres, maiori laude dignam neque cui uniusquisque nostrum debeat congratulari quam quod eam vitam sibi delegerit que regibus dignissima atque intra regias virtutes excellentissima sit iudicanda. Cum ob id nobis polliceatur futuram ex se sobolem quod non solum eius sanctissimos mores quibus usque ab ineunte adolescentia divina prope virginitatis gratia floruisse constat sed etiam immortalia parentum suorum facta referat et heres sit tante patrie virtutis ac defensatrix sue laudis glorieque sempiternae tum etiam que tam clarissimum in terris genus, quasi quoddam christiane fidei iubar iam prope, ut cernitis, extinctum quod semper immortalitatis amore flagramur, excitet in lucem. Quam quidem ob rem nescio quis merito huic sue tam bene et sapienter institute vite congratulari non deberet ut qui in tantis delicijs tantaque rerum omnium affluentia educatus sit non prius uxorem affectaverit quam etas ipsa iam vicina virilitati tulerit ac adolescentie anni prope effluxerint. Et praesertim cum videamus ex hoc [fol. 69^v] novo coniugio arma tam

¹⁴⁸ V: quam

nephario bello concitata spe quadam concordie prope sopita esse et pacem mari terraque hactenus ita comparatam ut unicuique bene sperandum sit deinceps fore qui omnes ille belli tempestates ac irarum fluctus in quietem tranquillitatemque convertantur. Ex quo quante huic regno commoditates future sint quis nescit? Cum ipsi itinerum meatus circum quaque tuto omnibus aperiendi sint¹⁴⁹ mare undique enavigandum aditus omnes praesidio liberandi civitates maritime a belli formidine eximende quod durante bello vix poterant se ob latronum incursiones ab insidijs iniurijsque defendere. Vectigalia etiam et regij proventus mirifice augendi et demum mercatura ipsa qua maxime hoc regnum florescit cuiusque radicibus patrie facultas ac divitie omnis maxime intuntur, in quendam quasi uberrimum mellis et lactis fontem redundarit.

Habetis nunc, reverendissime patres, quid ab initio vobis fueram pollicitus declarare ut clarius vestre huius convocationis causam intellexeretis quam quidem, quam brevissime potero, conabor explicare, si deinceps mihi ut cepistis faciles aures prestiteritis unde possim optimam in posterum spem capere ad ea quae michi dicendi restant. Inivit igitur uxorium munus Rex noster clementissimus in quo exequendo quis est qui nesciat quam magnificentissimi apparatus¹⁵⁰ necessarij sint huic tante rei¹⁵¹ administrande quamve amplissimi sumptus atque largissime non modo donationes sed effusiones omnium preciosissimarum rerum efficiende, cum pro regia maiestate tantique regni dignitate ac splendore necesse sit ut omnem magnificentiam liberalitatemque ac munificentiam de se praestet neque videatur regia ipsa maiestas in ea parte deesse quae tanti principatus amplitudinem et decus attingere videatur? Sed unde id possit consequi nisi in vestra ope ac ceterorum dominorum auxilio aliqua ex parte leviter¹⁵² non ignoramus, cum longe ampliora exponenda sint in tam solemnissima celebritate quam regia facultas hoc tempore possit, quam scimus intra tot bella ac infinitos prope sumptus quos pro tuenda ipsius regni dignitate suscepit penitus exhaustam. Pro qua quidem re missus ad vos nuntius profectus sum qui fuit causa ut hoc in loco pariter conveniretis, ut unusquisque bono animo ac comi fronte huic tante nuptiarum celebritati partem suam in medium explicet quo tantarum expensarum¹⁵³ sumptuumque magnitudo ample magnificeque confici possit et regis nostri clementissimi maiestas ac regni totius decus et splendor augeri ac conservari. Quid enim est, per deum immortalem queso, quod nos maiori gaudio afficere deberet quam ea de nobis prestare [fol. 70] posse que nostro beneficio laudes patrie inmortales peritura sint eiusque nomen una cum beneficio ad omnium prope gentes delatura? Nam quas

¹⁴⁹ V: ^sint^

¹⁵⁰ V: appar\a/tus

¹⁵¹ V: \rei/

¹⁵² V: leveter

¹⁵³ V: espensarum

censetis gentes esse tam a nobis remotas quae saltem non audiant hec nova conubia¹⁵⁴ que etiam si occultari velitis ac occludere hominum ora ipsi parietes aut aves loquerentur? Sed quis erit qui magnopere non laudanda esse censeat si ea qua debuerint magnificentia conficiantur et si aliqua in parte defuerimus non diminuat ac detractet laudes nostras? Quibus omnium gentium consensu ceteras nationes facile excellimus quasi hec sint nostre peculiare laudes iam pridem a natura comparate, cum fama sit per universum orbem iam usque ab initio diffusa nullam gentem esse quae maiori sumptu ac splendore soleat huiusmodi festiuitates ac solemnes apparatus celebrare. Quae si in aliqua parte deessemus quis id posset laudi attribuere quod negligentia nostri aut nimia parsimonia videretur fuisse subtractum? Ex quo sit ut omnis natura, laus, decus ac gloria ex eo maxime die¹⁵⁵ pendere videatur quo hec nuptie celebrabuntur. Cum facile credendum sit ex omni hominum genere ad nos confluendum qui nova nuptiarum celebritate ac fama commoti visendi studio undique proficiscentur atque eo die omnium oculos omniumque vultus in nos esse coniectos ac omnium denique ora in nostram laudem si recte fecerimus aut ignominiam si defecerimus erumpenda, in quo deficere nimis turpe ac ignominiosum fore iudicandum est et quidem eiusmodi ut sempiternam huic regno dedecoris maculam inureret. Quod quidem cum illud suapte natura vitandum sit tamen nullam rem censeo esse neque tam arduam neque tam difficilem omitto que pecunijs redimi posset sed etiam que nullo pretio nisi morte aut sanguine posset quam obeundam esse non existimem ad patrie decus dignitatemque tuendam. Quid enim pulcrius quam ea patria genitum esse quae semper cum ceteris de laude ac gloria dimicavit? Quid arbitramur rem publicam romanam ex tam modicis principijs inceptam ad tantum potentie culmen evasisse nisi ea, quam semper pre se tulerunt, laudis et glorie comparande cupiditas extitisset? Possem vobis multa ex antiquis historijs exempla hoc loco proferre nisi nimia dicendi longinquitate deterreret sed; ut omittam hec externa, quid censemus maiores nostros hoc regnum tam amplissimum tamque magnificentum ac opulentum nobis reliquisse ac tam diu ab externis iniurijs incursionibusque defensum nisi nostrorum¹⁵⁶ virtute ac magnanimitate, qua vinci ignominie dedecorique attribuebant [fol. 70^v], vincere vero laudi ac glorie? Qua propter, reverendissimi patres, illud in primis pro viribus enitendum esse arbitror ut istius praestantissime patrie decus iam antea nobis a maioribus partum etiam in posterum per nos conservetur et regi nostro clementissimo pro virili parte optuleminj et praesertim cum eius progenitores extiterint qui hec monasteria quibus prelati estis tantis divitijs opulentiaque donarint ac effecerint ut posterum ea gratia ac dignitate immortaliter potirentur; cui quidem abnegare non solum omnino¹⁵⁷ turpissimum

¹⁵⁴ V: coniubia

¹⁵⁵ V: \die/

¹⁵⁶ V: nostro\rum/

¹⁵⁷ V: omnium

censeretur sed etiam plane illegiptimum ac iniuriosum et in hac maxima¹⁵⁸ causa in qua non solum de eius maiestatis dignitate agitur sed etiam, ut dixi, de totius regni splendore et gloria quam quidem tueri cum in omni re primum esse existimem. In hac potissimum causa precipuum quoddam ac singulare necessitatis argumentum pre se fert tum etiam summi splendoris ac decoris ornamentum, cum illa dies omnibus efficietur quasi quedam specula nostrorum in regem animorum ac totius regni exaltationem ut facile omnis intelligere possint quales in eo fuerimus qualesque voluntates ac studia gerimus. Nimis profecto absurdum esset ac pene inhumanum ut iure diceretur nos in ea re defecisse in qua nulla est gens aut natio tam depressa aut tam abiecta quae non enitatur se extollere ac ceteris eminere, quin immo neque privatus quispiam quantumcumque inops qui in huiusmodi celebritatis genere non conetur non solum sese offerre verum etiam prope effundere ac enervare ut hanc unicam laudis gloriam consequatur. Qua quidem subtracta nequeo satis intelligere quid amplius regnum illud decus omni splendore omnique fama ac praedicatione illustrandum ornamentum posse ferret, cum id quo maxime tanta regis excellentia pollet unico laudis defectu obscurari videretur. Agite igitur, reverendissimi patres, hoc onus – si onus potiusquam honos sit appellandum – suscipite equo animo. Manus vestras aperite¹⁵⁹ regi vestro qui id a vobis non petit sed postulat, non exigit sed querit ac etiam, si equum esset, ob eius incredibilem humanitatem ac mansuetudinem rogaret et deprecaretur. Quisnam esset tam duri ac immitis animi qui tanta regis mansuetudine non moveretur, cum id quod expeti etiam iure posset non velit sine precibus impetrare? Nonne Thracibus¹⁶⁰ immaniores existimaremur si ad tam clementissimas regis voces non flecteremur? Non etiam Scotis ipsis crudeliores qui non solum regi suo non parendum esse censuerunt sed etiam cruentas in eum manus inferre non abhorruerunt, quorum crudelitatem etiam cerneris oculis potuistis si id oculi animique pretulissent? Sed quid crudelius [fol. 71] quam deficere patrie dignitati ac tam humanissimi regis laudi et glorie non parere, qui spem suam ac fiduciam omnem in vestram in se fidem benivolentiamque locavit, qui honorem suum, statum, dignitatem et amplitudinem ex vobis hoc tempore pendere iudicavit, qui nichil recte, nichil iuste, nichil sancte se facturum existimat nisi quod vestro opere factum sit aut consilio sancitum aut auctoritate confirmatum? Ergo huic tam clementissimo regi poterimus non gratiosi esse, non liberales, non benivoli? Aut non potius omnes facultates nostras, divitias, opes, dignitates tum etiam si opus esset ipsa corda et sanguinem nostram in eius dignitatem ac gloriam effundemus? Quo studio quave animi voluntate praediti nichil est quod de nobis praestantius neque excellentius afferre possimus neque quod nobis maiorem laudem ac gloriam comparare queat. Sic enim et regis ipsius clementissimi necessitati opitulemini et patrie vobis supplicanti ac

¹⁵⁸ V: maxim^a{e}

¹⁵⁹ V: aperire

¹⁶⁰ V: tracibus

manus extendentes vestram¹⁶¹ in tante rei celebritate partem eius opis quam ipsamet uberrimo sinu suggestit ad eius dignitatem decusque tuendum non denegetis. Vobis vero omnibus tantum honoris ac laudis splendorem parietis ut id nullam unquam obscuratura sit etas, neque unquam ex hominum memoria delendam; quin immo siquid oratio mea poterit perpetuo decantabitur atque eternis litteris monumentisque posteritati omnibusque seculis commendabitur.

Finis.

¹⁶¹ V: vestras

TEXT E

The English Circulation of Cencio da Rusticci's preface to Ps.-Plato, *Axiochus*

The original text itself has no particular connexion with England but it is included here because of its use and adaptation by English scribes in the middle decades of the fifteenth century. Most notably, John Manyingham, in effect, re-dedicated the work by removing references to Cencio's original dedicatee, Cardinal Orsini, and replacing them with a mention of John Tiptoft, earl of Worcester; this was, in turn, changed so that the dedicatee became Reginald Boulders, bishop of Hereford (1450 – 1453) [Rundle, 'Humanism before the Tudors', pp. 30 – 31]. Manyingham's miscellany may itself derive from a manuscript made for William Gray before he departed Oxford for his continental travels and which he appears to have left in the university town. Gray's version itself is derived from an extant codex that (it has not been noticed before) was annotated and presumably owned by Pietro del Monte. Those manuscripts are also included in the collation below, as well as some other copies of English provenance which appear not to be closely related to the cluster just described.

The base text is the edition of M. Lehnerdt, 'Cencio und Agapito de' Rustici', *Zeitschrift für vergleichende Litteraturgeschichte*, n.f., xiv (1900), pp. 149 – 172 at pp. 163 – 164 [reprinted in L. Bertalot, *Studien zum Italienischen und deutschen Humanismus*, 2 vols (Rome, 1975), ii, pp. 134 – 135]. This has been collated with the following manuscripts:

P = Aberystwyth: National Library of Wales, MS. Peniarth 336A (p: Reginald Boulders)

B = Oxford: Balliol, MS. 315, fol.63^{r-v} (p: William Gray)

C = Cambridge: Corpus Christi College, MS. 472, fol. 268 – 271.

D = Dublin: Trinity College, MS. 438, fol.120^v – 121^v (Manyingham's miscellany', p: John Tiptoft, earl of Worcester)

H = Oxford: Bodleian, MS. Hatton 105, fol. 78 – 79 (at fol. 90^v, a colophon dating and localising the copy's exemplar: Finit feliciter Ferarie scriptus Anno domini Millesimo CCCC^{mo} quinquagesimo octavo Mense Marcii.)

O = Oxford: Bodleian, MS. Bodl. 881, fol. 40^{r-v} (at fol. 46, the same colophon as H, from which this copy probably derives)

Q = Paris: BNF, MS. lat. 6729A, fol. 56^{r-v} (p: John Gunthorp).

S = Padova: Biblioteca del Seminario, MS. 119, fol. 144 – 145 (p: Pietro del Monte)

¹Magna profecto et exquisita diligentia adhibetur in curandis sanandisque² corporibus, quandoquidem aut febris igniculo aut ilium dolore aut alio morbi genere elaborant. Sed nescio quonam modo, cum animus egritudine pene continua estuet et³ presertim mortis metu, ad eum curandum sanandumque⁴ remedia minime querantur. Subicimur enim omni vel temporis puncto mortis periculo usque adeo ut ii⁵ etiam qui etate florent et viribus prestant⁶ et moderata quadam natura vigentes⁷ sunt, nonnumquam in ipso quasi felicitatis cursu ut flores excisi cadunt et evolato⁸ spiritu corpus terrestre relinquunt⁹. Cum itaque necessitate¹⁰ nature mors evitari non possit eiusque metus hominum mentes excruciet¹¹, ille Academice¹² familie princeps Plato, ut quieto et¹³ tranquillo animo vivere valeamus, quemadmodum cetera divinitus ita in hoc sermone Socratem disputantem facit eumque persuadentem mortem non solum non timendam¹⁴ sed exoptandam¹⁵ esse. Sapientissimi quippe¹⁶ medici munus¹⁷, ut ab iis¹⁸ qui rationi potius quam sibi ipsis consentiunt, quasi divino quodam pharmaco¹⁹ mortis metum abstergat et huiusmodi languorem mentibus ingenitum funditus amoveat.

¹ D: Prefatio in Cincium Romanum de opere subsente. C, H, Q: Prefatio clarissimi viri Cincij romani ad reverendissimum dominum Jordanum Cardinalem Ursinum. O: Prefatio clarissimi viri Cincij Romani ad Reverendissimum dominum ^Jordanum ^Cardinalem Ursinum.

² curandis sanandisque H: *a reader's intervention has changed the reading to:* curandis sa\l/vandisque Q: sanandis curandisque

³ estuet et C: estuet

⁴ curandum sanandumque H, O: sanandum curandumque

⁵ ii B, C, D, P, Q, S: hii

⁶ Q: *om.*

⁷ vigentes P: enim degentes

⁸ evolato D, P: evelato

⁹ relinquunt B, C, H, O, Q, S: relinquunt D, P: derelinquunt

¹⁰ necessitate D: necessitati

¹¹ Q: excruciat

¹² Academice D, P: Achadamice Q, S: Achademice B: Archademice

¹³ H, O: ut

¹⁴ timendam S: contimendam

¹⁵ exoptandam B: exportandam

¹⁶ quippe B: quidem

¹⁷ O: munus est Q: minus [*sic*]

¹⁸ iis B, C, D, H, O, P, Q, S: hijs

¹⁹ H: pharivaco

Tibi itaque reverendissime pater et²⁰ benignissime domine, ²¹qui pro tua singulari prudentia fidei et ecclesie detrimento atque dedecori²² mortem semper anteponendam esse duxisti²³, hunc Platonis sermonem his proximis noctibus Bononie a me romanum effectum potissimum²⁴ dedico, ut huius divini hominis²⁵ auctoritate confirmatus sine ulla dubitatione mortem in malis minime ponendam esse iudices. Itaque tu qui etiam inter gravissimas curas maximorum virorum²⁶ lectione quadam singulari letitia afficeris, hoc munus suscipias²⁷ Platonis auctoritate magnum, siquidem qui in suis codicibus tanto eloquentie splendore elucet ut in ipsa dicendi vi, ut Plutarchus inquit, Iove non inferior esse existimetur. ²⁸Quod si in hac tantula mea traductione illud, domine²⁹, eloquentie lumen non apparuerit, attribuito mihi, qui hunc aureum sermonem ineptiori mea oratione eneam effeci. Nec propterea veritus sum, tua presertim humanitate confisus, ut eum asperneris, te ipsum imitatus, qui, ut optimi³⁰ rerum estimatores³¹ facere solent, equorum naturam robur ac celeritatem plurimi putantes, ornamenta tamen et phaleras nequaquam magnificiunt. Itaque³² hunc sermonem legens ipsius Platonis³³ vim tantarumque sententiarum maiestatem ³⁴et animum meum tue mansuetudinis observantissimum³⁵ metiri et considerare velis. Nunc ad ipsum Socratem gravissime disputantem³⁶ accedamus.

²⁰ reverendissime pater et D: strenuissime comes ac P: Reverende in christo pater B, C, S: Reverendissime pater ac H, O: christianissime pater ac

²¹ qui pro ... esse duxisti D,P: *om.*

²² dedecori O: decori

²³ duxisti B, C, Q, S: dixisti

²⁴ his proximis ... effectum potissimum D, P: a Cincio quodam Romano effectum a greco in latinum

²⁵ hominis D, P: platonis

²⁶ maximorum virorum P: subinde versaris huius

²⁷ suscipias H, O: *om.*

²⁸ Quod si ... magni faciunt D, P: *om.*

²⁹ domine B, C, H, O, S: divine [*reading also in BAV, MS. Chig. L. 165, according to Bertalot*] Q: *om.*

³⁰ optimi H, O: optime Q: obtinui

³¹ estimatores B, C, Q, S: extimatores

³² Itaque B, C, D, P, Q, S: Ita

³³ ipsius Platonis C, H, O, Q: Platonis ipsius

³⁴ et animum ... observantissimum D, P: *om.*

³⁵ observantissimum B: observatissimum

³⁶ disputantem D, P: deputantem

TEXT F

Giusto Giusti, dedication letter to John Chedworth (16 July 1468)

There is a single extant manuscript of the oration in praise of John Chedworth, archdeacon of Lincoln, by the Veronese humanist, Giusto Giusti (Justus de Justis). It is presumably the dedication copy, though it is understated with the only decoration being the rubrication of the majuscules with which the first folio opens. The main text is written in brown ink, in a *littera antiqua* with a lively collection of monograms with, for instance, the **str** of 'vestram' or 'nostrorum' combined together and snaking across the page. The dedication letter follows the oration, beginning on the verso after the last lines of the text and occupying the remaining folios of the quire. It is not in the same hand as the oration; its script has been said to be 'not Italian' [*Iter*, iv, p. 139a] but, in fact, it is written in a rather current humanist cursive and it may be the script of the author himself.

Chedworth and this letter are briefly mentioned at p. 266 above [Weiss³, p. 176].

The text is transcribed from London: BL, MS. Cotton Nero A. x, fol. 38^v – 40 (= C). The scribe does not mark diphthongs.

Spectatissimo Iurisconsulto Reverendissimoque archidiacono Lincolniensi d. Joanni
chedworth Anglico maiori suo observandissimo

padue

Etsi nihil mihi fuit unquam jocundius quam ubi primum consequutus sum locum quo tua non modo domus tota universus quoque noster scolasticus ordo plane cognovit quantum meum studium semper exstiterit dignitatis tuende tue vel eciam augende, quo, inquam, nepharia illa et pestifera quorundam hominum rabies qui, ut aliena laude dolentes sic nostri eciam nominis quantulumcumque¹ est magnopere invidi, omne vite mee consilium impedire et te non numquam ab inicio cum tuam benivolenciam queritarem a meis studiis alienare meque tue summe [fol. 39] benignitati immutare tentarunt, demum pudore aliquo victa ac pene sentencijs omnium condempnata ad umbras usque tartareas profugisse visa est. Attamen, vir clarissime, cum tuorum erga me meritorum magnitudinem accuratissime metiar² non parvo ergo dolore afficior, propterea quod nullam videor illorum adhuc vel minimam partem assequutus et qui me ceteris omnibus satisfecisse arbitrabat mihi quoque nec a meipso satisfactum invenio. Quare, cum tantum tibi debeam quantum hactenus nemini alij debeo, ut saltem quibus possum officijs non desini lugubrationes meas quas paulo ante pro tuis innumerabilibus in rem scolasticam meritis atque ornamentis susceperam, iam tibi voveo atque [fol. 39^v] dedico. In hiis vero non tam verborum elleganciam et libelli ornatum exqueras quam rationem voluntatis et mee in te singularis observancie fidem attendas obsecro. Ego enim quo maius nihil cuiquam offerri potest tibi polliceor ac defero sempiternum studium meum in omni genere officij quod ad honestatem et gloriam tuam pertineat et mihi me ita demum satisfacturum putes velim cum opem, operam, industriam, laborem³, diligenciam, curam, gratiam denique meam, si qua est, vel pro te vel domesticis tuis vel amicorum negocijs vel clientum tuorum patrocinio impendero. Quod autem ad te attinet nihil sane est cui ulla in parte diffidam mihi summam tuam benivolenciam ac [fol. 40] munificenciam pro ingenti tibi mansuetudine & liberalitate non vulgari esse ullo tempore defuturam valeat. Igitur, felicissime dominatio tua, que cum suum in regnum venerit tunc amicissimi sui Iusti interdum, queso, meminerit. Ex Verona xvi Julii 1468.

.R.D.

Tue [*sic*] amantissimus et Ver[issimus]
servulus Iustus de Iustis

¹ C: {quantulumque} quantulumcumque

² C: meriar

³ C: {labrem} laborem

TEXTS G

George Hermonymos, addresses to his English patrons

G1.

Preface and Epilogue to *Gnomica*, addressed by George Hermonymos to George Neville, Archbishop of York (1475?)

As Weiss explains at pp. 222 – 23 above [Weiss³, pp. 146 – 47], George Hermonymos's year-long stay in England did not leave him with happy memories. However, during his brief time in the country, he did dedicate a set of *Gnomica* to Archbishop Neville, whose release from prison he had been sent by the pope to attain.

The base text is London: BL, MS. Harl. 3346 (= H1 below), the presentation copy to Neville, including at fol. 4^v a full-page illumination depicting his coat-of-arms (erroneously quartered with those of the see of Canterbury), held by two red-winged angels.

For typescript transcriptions of the preface from this manuscript, see Part I (18). This copy has not previously been collated with the acephalous copy in BL, MS. Harl. 3348 (= H2 below). This latter manuscript is likewise a set of gnomic sayings, though there is little overlap in content with H1. Despite having lost its first folio, it is clearly collected together by Hermonymos, presumably for the same patron. It may constitute an abandoned first attempt at a presentation copy, as suggested by Kalitzi, 'Hermonymos', p. 55.

The epilogue, nearly identical in both manuscripts, has not previously been transcribed or published.

[fol. 5] Georgij heronymi in aliquorum probatissimorum virorum sententias ad Reverendissimum in christo patrem et dominum d. Georgium archiepiscopum eboracensem dignissimum Proaemium[sic].

Magno profecto ac miranda pater Reverendissime et domine prestantissime fama ipsa de tuis singularibus virtutibus fert quae quidem cum ad meas pervenissent aures dignum esse arbitratus sum talem virum decus pene et gloriam [fol. 5^v] gentis anglicae necnon cultorem virtutum non solum visitarem sed etiam aliquid pro viribus meis futurum gratum efficerem. Verum cum sepenumero maximis etiam longe meae peregrinationis laboribus vexatus cogitarem quid tuae dominationi offerre possem, quod tibi foret acceptum meamque in te devotionem testaretur. Post multas variasque mentis revolutiones tandem mea in hoc me ¹deduxit sententia ut de [fol. 6] lucubratiuncularum mearum fructu (si quis est) te participem facere deberem. Gnomica² quaedam seu preclare dicta aliquorum probatissimorum auctorum³ quae ex splendoribus litterarum graecarum latina nuper confeci, tibi presuli ⁴dignissimo⁵ praesidio patrocinioque omnium studiorum dicavi, qui miro amore ac benivolentia eruditos quosque et litterarum studiosos amplecteris, foves, extollis parvum quippe munus[fol. 6^v] culum, non tamen, ut spero, praestantiae tuae ingratum,⁶ in his enim dignum philosophis gravitatem brevitatemque dicendi recognosceres. Quod si tuae Reverendissimae dominationi studium meum⁷ placere intellexero, maiora deinceps aggrediar et immortalis nomini tuo libens dicabo. Sed iam Gregorium nostrum theologum per excellentiam cognominatum⁸ legamus.

...

[fol. 32^v] EPILOGUS

Hoc te munusculo donatum⁹ esse volo domine Reverendissime quod meam in te devotionem ostendet ita namque miro amore ac desiderio tuae paternitati que sua mirabili sapientia ac virtutum splendore non tantum Angliam orbem alterum sed

¹ H2 *opens here*.

² Gnomica H2: Gnomicha igitur

³ probatissimorum auctorum H2: prestantissimorum virorum

⁴ nuper ... presuli H1: *corrected order supplied by superscript letters, with text originally reading* tibi nuper presuli confeci H2: nuper confeci tibi

⁵ presuli dignissimo H2: *om.*

⁶ ingratum H2: ingratum que silet dona ex largientis affectione pensare.

⁷ meum H2: *om.*

⁸ Gregorium ... cognominatum H2: Alexandrum nostrum mace[fol. 2]donum Regem legamus.

⁹ donatum H1: dona tum [sic]

ecclesiam totam illustrat deditus sum ut si vigiliarum mearum labores tibi gratos esse persensero [fol. 33] ad maiora aggredienda me tardum fore ne cogites. Perlege hoc igitur rogo et quantum in his summis viris ingenij ac probitatis fuerit considera tu qui nullo eorum sapientia ac virtutibus inferior¹⁰ existimaris ac tuum Hermonymum commendatum habe. VALE

¹⁰ inferior H2: *\inferior/*

G2.

Preface to Ps-Aristotle, *De Virtutibus*, addressed by George Hermonymos to John Shirwood, bishop of Durham (1484 – 93).

Despite his English experiences, Hermonymos did not entirely abandon an interest in gaining English patronage. About a decade after his visit, he dedicated a translation of *De Virtutibus* to John Shirwood, a protégé of George Neville's and by then bishop of Durham, though often in Rome.

This preface is transcribed from the unique copy, now Oxford: Bodleian, MS. Rawl. G. 93, fol. 2 – 4 (= R). The manuscript comprises Hermonymos' preface, his translation, followed by the Greek text. The manuscript is also interesting for its later history: in 1592, 'J. R.' added on the verso preceding the preface, in English, a description of the context of the work, and, following the translation, on inserted leaves, provides an English translation of the text, dedicated to 'the right honorable and vertuous Ladie the Lady Margaret countes of Comberland' (fol. 16^v), that is Margaret Clifford (née Russell; 1560 – 1616). In his opening description, the Tudor writer proclaimed this manuscript 'a most excellent antiquity to prove that the Greek tounge was ^tyll of late^ unknowen among our great clarkes In this part of the world and so In most partes wher the Roman church did bear sway, by hidyng which tounge much Ignorance blyndenness and error entered Into the church of Christ...' (fol. 1^v).

Ad prestantissimum colendissimumque patrem et Dominum d. Iohannem Presulem Dunelmensem dignissimum Georgii Hermonymi spartani in Aristotelis de virtutibus libellum proemium.

Quoniam mihi iam diu compertissimum est, colendissime ac prestantissime pater, neminem esse apud nostros recentiores qui vehementiori affectu liberales disciplinas [fol. 2^v] quam tu amplectatur et colat iccirco non modo ego verum et omnes harundem facultatum assertores tanquam columen atque ἀγλαον αλσοσ, hoc est templum splendidissimum musarum, summa cum reverentia prosequi quamobrem et ego te quibus possum munusculis honestare contendo quasi agricola ille¹¹ apud Plutarchum qui Xerxi persarum regi cum exercitu equitanti sedulo aquam cavis manibus ottulit¹² non secus et ego opusculum Aristotelis de virtutibus quod nuper e greco in latinum sermonem vertimus tibi [fol. 3] summa eruditione predito summaque dignitate dedicare constitui. Tu vero que tua est humanitas que tua est lenis benignaque natura munusculum hoc Georgii qui tibi deditissimus est accipere non spreveris et acceptum quandoque inspicere velis ut sit monumentum amoris atque observantie erga dignitationem tuam mee eoque libentius quoniam apud grecos in paucorum manibus, apud latinos vero in nullis id versari cognovi. Qua re te, pater colendissime, obsecro ut interpositis quantoque gran[fol. 3^v]dioribus et latinis voluminibus non enim iis tantummodo incumbendum est grece quoque vacare velis, ut Oratius poeta excellentissimus bonarum artium studiosis precipit, ‘Vos commentaria greca nocturna versate manu versate diurna’¹³ a quibus ut probe nosti omnis fere latina eloquentia originem trahit. Quod et si quidem assidue facis non perinde supervacuum reor ad idem te adhortari cum ipsius sit laudis, teste Ovidio, cum aliquem hortamur ad id quod strenuissime facit cum nichil noceat ad bravium [fol. 4] velocissime currentem voce gestuque ad victoriam animare. Vale, episcoporum decus, et Georgium tuum absentem perinde dilige ac presentem dilexisti.

¹¹ ille R: ill{a}e

¹² Plutarch, *Vita Artaxerxis*, v.

¹³ Horace, *Ars Poetica*, 268 – 69.

TEXT H

John Shirwood, dedication addressed to Cardinal Marco Barbo (1482?)

Provided below are both the opening dedication and the closing address of Shirwood's *De Ludo Arthimomachiae*. The base text for this transcription is the unique printed edition, presumed to be by Stephen Planck, which is datable to 1482 [ISTC is00487500] (= R). This has been collated with the two known manuscript copies. One is now Oxford: Bodleian, MS. Ashmole, 344, fol. 24 – 39^v, part of a miscellany once owned by John Argentine (= O); on Argentine, see p 250, n. 35 above [Weiss³, p. 165, n. 7]. To judge from the palaeography, Argentine's copy dates from the end of the fifteenth century. The other is now Rome: Biblioteca Casanatense, MS. 791, fol. 1 – 9 (= C), a copy dated to November 1511 at its colophon and made by Giovanni Chachi of Terni, who signs the manuscript at its final folio (fol. 114^v). It has been suggested that the text in this copy records a version of *De Ludo* datable to 1480 [A. Borst, *Das mittelalterliche Zahlenkampfspiel* (Heidelberg, 1986), with this text discussed at pp. 27 – 28]. However, the transcription suggests that this too may have been copied from the printed text. In the printed edition, the folios are unnumbered. Its Roman type usually, but not always, marks diphthongs.

On this work, see p. 229 above [Weiss³, p. 151].

Ad reverendissimum religiosissimumque in christo patrem ac amplissimum dominum Marcum Cardinalem sancti Marci vulgariter nuncupatum Johannis Shiruod quod latine interpretatur limpida silva sedis apostolice protonotarij anglici prefatio in epitomen de ludo arithmomachiae feliciter incipit.¹

Quum² reverendissime pater ac amplissime domine is preceptor a quo primum in dialectica inque quibusdam isagogis³ mathematicae fueram institutus me admodum adolescentem ludum arithmomachiae id est pugnae numerorum docuisset libri quidem eius quem scriptum⁴ de hoc ludo apud se habuit tum quia mendosissimus erat tum quia plurimum illa etate de memoria confidebam⁵ exemplum non petii. At ni fallor ita ea praecepta quae ad hunc ludum necessaria videbantur mandabam memoriae [sig. i'] atque adeo postea me exercebam eodem in lusu ut libro huiusmodi magnopere non eguerim. Sexennio autem iam exacto singularis ille ac prestantissimus pater Georgius Nevil Archiepiscopus Eboracensis meus sane largissimus benefactor benignissimusque promotor cum quo tunc eram Calesiae me poposcit ut quoniam et parum sibi negotii ea tempestate dabatur et affectus praeterea incommoda valitudine non tantum poterat incumbere lectionibus litterarumque studiis quantum antea consueverat hunc ludum et sese et alios quosdam qui tum aderant edocerem. Qua in re quum morem suae gessissem voluntati nihilominus tamen paulo antea quam discessissem ab invicem ille quidem Angliam versus ego vero Romam nunquam, proh dolor, in hoc mundo iterum nos visuri id mihi munus iniunxit ut quoniam nihil de hoc ludo scriptum haberet ego saltem ea praecepta quae mihi maxime placuissent quaeque [sig. ii] ad eundem ludum vtilia potissimum iudicassem compendiose conscriberem. Itaque post discessum nostrum quum essem in Flandria ociosus quandam de eo ludo epitomen feci malens equidem meam et scientiam et eloquentiam quam vel diligentiam vel obedientiam desiderari praesertim illo meum officium exigente qui cum mihi tantum quantum vel sperare vel optare debueram contulisset sibimet tamen in hoc minime satisfecit ea fuit ipsius erga me gratia ea etiam de me qua utinam dignus fuissem opinio. Verum ille nobilissimus presul longissima certe vita dignissimus paulo post (heu me miserum) obiit diem mihi nimirum aliisque compluribus ingentem luctum lacrimasque relinquens Quod cum ita sit, reverendissime pater, tractatum hunc quem iam diu tuis⁶ auspiciis emittere destinavi cuiusque septem iam prope annis apud me abditi haud quamquam

¹ Ad reverendissimum ... incipit C: De ludo arithmomachiae ad Reverendissimum religiosissimumque in christo patrem ac amplissimum dominum, Marcum, Cardinalem sancti Marci vulgariter nuncupatum epitome incipit lege feliciter.

² Quum R: [Q]uum

³ isagogis C: in sagogis [*sic*]

⁴ scriptum R: scripitum

⁵ confidebam O: considebam

⁶ diu tuis C: diucius

precipi[sig. ii^v]tatur editio licet illum fateor iuxtam consilium Flacci in nonum annum non presserim tuo iam tandem nomini dedico. Tibi enim ob eximiam in tanta sublimitate auctoritateque et religionem pariter et doctrinam ipso clarissimo patre mihi morte subtracto potissimum me addixi penitusque devovi Idque eo libentius feci quod ille te quem non nisi ex fama litterisque cognoverat vehementer diligebat plurimum observabat maximi faciebat quamque etiam in multis tui simillimus erat. Quippe qui fuit uti tu es et sacrarum et secularium litterarum eruditissimus, castissimus, purissimusque sacerdos ecclesiastici iuris acerrimus propugnator rerum usu peritissimus consilio providissimus in agendis strenuissimus benignissimus⁷ religiosissimus ac in deum patriamque piissimus. Nec tu et ille harum tantummodo rerum fuistis laude coniuncti set etiam – ut alia taceam – [sig. iii] ecclesiastica dignitate nobilitateque generis et si non pares omnino at certe similes extitistis Tu quidem Aquileiense dignissimus patriarcha et Episcopus praenestinus sacrosanctae Romanae ecclesiae praestantissimus Cardinalis natusque inclita et illustri inter Venetos Barborum familia ac Eugenii quarti pronepos ex sorore et Pauli secundi admodum consanguineus, duorum profecto felicissimae recordacionis et ob eorum praeclara facinora memoriae sempiternae summorum pontificum ille vero spectabilissimus Archipresul et primas ac cristianissimi Regis mei Eduuardi quarti principis sane quo ingeniosorem, prudentiorem, pulchriorem, fortiorem, iustiorem, benigniorem clementioremve aut omnibus denique regiis laudibus cumulatiorem nulla unquam aetas habuit consobrinus⁸ abneposque Eduuardi tertii Angliae regum quorum utriuslibet res prae[sig. iii^v]clarissime gestas ac amplissimas laudes perscribere et longissimum utique foret et invidiam fortisan suscicaret. Sed de hoc hactenus.

Tu igitur reverendissime pater ac clementissime domine tam et si unus es Marcus, qui non modo tribus Marcis, duobus quidem Catonibus, tertio autem Curio, sed etiam Xenocrati ac Diogeni abstinentiae laudibus antecellas tumque excutere soleas manus a munere ut nisi te suavissimum et facillimum ac admirabili praeditum humanitate cognoscerem subdutum certe parumque humanum te aliquotiens iudicarem, hunc tum⁹ libellum cum praefati ludi tabula ac familia (ita enim vulgo loquuntur) benigne ut opinor accipies nec hoc piissimi filij tui ac devotissimi servitoris munusculum quod ab optimo ac officiosissimo in te animo proficiscitur aspernabere. Nam licet in christiana re publica adeo occupatus existas¹⁰ ut vix possis et tanta [sig. iv] sis insuper animi gravitate ut vix velis ludere unquam tamen si caelestis vates Homerus vehementissimus illis Achillis manibus quibus Hector occubuit non inepte¹¹ fides canoras aptabat ut earumdem militare robur leni pacis studio relaxaret, si Quintus Scaevola prudentissimus

⁷ strenuissimus benignissimus C: strenuissimus virque preterea constantissimus benignissimus

⁸ quarti ... consobrinus C: quarti consobrinus

⁹ tum C: tamen

¹⁰ existas C: exista

¹¹ inepte O: in nepte [sic]

atque gravissimus vir pila ludere consueverat, si Scipio et Lelius conchulas interdum et calculos remittendi curas gratia lecitabant, si denique Socrates ipse Apollinis oraculo sapientissimus iudicatus interposita cruribus suis arundine cum parvulis liberis aliquando ludebat, non video sane cur te non deceat maximas curas ac ingentissima studia quibus quotidie ac pene continue fatigaris hoc ludo omnium mea sententia honestissimo nonnunquam remittere. Quod si forsitan ipse nolueris aut nequiveris vel minimum¹² tempus hoc in ludo¹³ consumere saltem ingeniosissimis atque [sig. iv^v] doctissimis viris quibus palatium tuum refertum est concedes ut arbitor illo interdum reficiendi animos ac studia remittendi licentiam. Vale prestantissime pater tandemque, id precor, quod boni plerique¹⁴ tibi optant feliciter assequare.

...

[sig. xiii^v] Habes modo quum sis protector Anglo[sig. xiv]rum praestantissime atque amplissime pater ab anglico quodam tuo certe obsequentissimo seruitore ac filio pientissimo breve hoc de ludo arithmomachiae compendium. Quod cuius cumquemodi ipsum sit, si benigne accipies, accipies autem benigne pro singulari illa ac propemodum incredibili humanitate bonitateque tua, efficies utique ut opinor ut plurimi ad te fiducialiter libros scribant. Atque quum alii quidam tum in primis doctissimi ipsi ac eloquentissimi viri italicae nationis postquam intellexerint te hunc commentariolum non contemnere hominis quidem non solum ultramontani verum etiam, ut sic loquar, extramundani si tamen non errat Meliboeus apud Vergilium qui esse ait penitus toto divisos orbe britannos certatique¹⁵ deinceps sua optima¹⁶ tuo nomini dedicabunt posteritatieque mandabunt litteris suis tui memoriam sempiternam. Vale semper felix religiosissime atque piissime pater. Rome ipsis Ka[sig. xiv^v]lendis Aprilibus Anno domini M.cccc.lxxxii pontificatus vero sanctissimi domini nostri Sixti papae quarti xi Regni que praefati Christianissimi Regis Eduuardi quarti anno xxii.¹⁷

¹² minimum O: nimium

¹³ ludo C: lusu

¹⁴ plerique R: plaerique [sic]

¹⁵ certatique C: certatim

¹⁶ optima C: opera

¹⁷ Rome ... xxii C: Finis. Anno domini 1511 die 23 novembris Romae.

TEXT I

Lorenzo Traversagni, dedication to William Waynflete, bishop of Winchester (1485)

This text survives in the unique copy of Traversagni's *Triumphus amoris*, London: Lambeth Palace Library, MS. 450, which is a presentation copy in the author's own hand. The dedication, as Pamela Robinson notes, is in a separate quire from the main text (quire signature: A; following quire: a), but appears to be contemporaneous with the text. Traversagni omits the Christian name of the bishop, but, as the letter shows, he was familiar with his foundation at Oxford, and the filigree initial depicts Waynflete's arms (the folio is reproduced at Robinson, *D&D London*, pl. 213).

In his *Anglia sacra* [2 vols (London, 1691), i, pp. 326], Henry Wharton printed some passages referring to Magdalen College from this manuscript, connecting them together to give the appearance of one continuous passage. He, in effect, attempted to make the text less papist, omitting, for instance, the reference to Mary Magdalen's virtues and, most strikingly, Traversagni's hyperbole claiming Waynflete's largesse was so great that one could mistake the College as having been built by the pope himself. In the process, he also left out Traversagni's explication of the religious virtue of Waynflete's foundation.

The base text is London: Lambeth Palace Library, MS. 450, fol. 1 – 6 (= L), collated where appropriate with Wharton's transcription (= Wh).

Traversagni writes in a small *littera antiqua* but with non-humanist orthography throughout; he also frequently employs redundant letters (o, i and on one occasion b).

Ad reverendissimum in christo patrem & dominum d. [*space*]¹ Vintoniensem episcopum prephatio in librum qui Triumphus amoris domini nostri Iesu christi inscribitur incipit feliciter.

Omnium theologorum cunctorumque philosophorum sententia comprobatum esse dignoscitur nichil quicquam a mortalibus amari posse quod prius aliquo saltem cognitum non extiterit. Cognitio etenim (ut inquit Plato) est causa amoris et Aurelius Augustinus in suo *de trinitate*: invisa amare possumus, incognita vero nequaquam.² Ex quibus faciliter concluditur unumquodque tanto magis amari quanto magis cognoscitur modo in re cognita aliquid eluceat quod digne amari queat.

Sed quia omnis humana cognitio aut a concreto lumine aut a sensibus maxime ducitur, tametsi divino quodam lumine cuncti mortales in [fol. 1^v] noticiam amoremque dei ac summi sempiternique boni ferantur, sepenumero tamen sensibilibus quibusdam corporeisque utilitatibus ac voluptatibus obruti multum prepostere in amore procedunt dum creaturam suo prefereunt creatori brevemque³ et exiguam dignitatem voluptatem vel utilitatem minimam continuoque vel deficientem vel fugientem vel timore atque sollicitatione nimia mentem cruciantem veris prestantissimis cumulativisque honoribus delectationibus ac utilitatibus indeficientibus et sempereternis anteposcentes. Horum igitur erroribus succurrere cupientes (viribus licet tantis rebus imparibus) ea que in amorem summi et immortalis dei redemptorisque nostri cunctos mortales allicere dirigereque possent, inflammare insuper ac plenius conservare hoc in libro inseruimus, non solum per sacrarum litterarum testimonia prophetarumque oracula procedendo verum etiam per figurarum enigmata ea elucidando que ad hoc tam iustum sanctumque propositum concurrere videbantur tum insuper sanctorum doctorum rationibus inherendo.

Superaddidimus nichilominus aliquando quedam sensata que magis ac facilius per quedam visibilia interiores sensus in amorem summi regis animos mortalium inflammarent que in hunc libellum (quem⁴ *triumphum amoris domini nostri iesu christi* viro optimo intitulavimus) brevi quodam quasi filo aureo intexta ac colligata leguntur.

⁵Opere pretium autem⁶ fore existimavi, reverendissime pater ac colendissime domine, librum hunc karitati [fol. 2] vestre dirigere, tradere ac consignare ut res amore et karitate referta ad patrem misericordie dominumque clementissimum referatur, in cuius gremio blande ac benigne suscepta foveatur et pastorali auctoritate illustrata ac

¹ *Added in margin by Sancroft*: Wilh. de Wainflete

² Augustine, *De Trinitate*, X.1.

³ L: breve\m/{s}que

⁴ L *in margin*: Titulus libri.

⁵ Opere ... conservent: *printed by Wh.*

⁶ Wh: *om.*

defensata plenius rutillet, securius degustetur diutiusque in suo robore conservetur. Ut quod mea tenuitas maiestati atque prestantie tantarum rerum conferre non potuit pastoralis auctoritas, veneranda canities, consumata prudentia, laudata predicataque a multis sapientia, multis vero in rebus probata per pietatis opera karitas que vestro in pectore conquiescunt, conferant et conservent.

Quippe nam per immortalis dei intemeratam venerandamque religionem in quorum manibus et protectione convenientius maiorique cum ratione ac iusticia fasciculus divini amoris comendari potest quam pastoribus ecclesie quibus ipse deus vive vocis oraculo amoris preclara pignora comisit, dicens illis ‘Accipite spiritum sanctum quorum remisseritis peccata remissa sunt et quorum retinueritis retenta sunt!’⁷ Ad petrum vero conversus quasi pastori maximo et electissimo dixit: ‘pasce oves meas’.⁸

Quid fuit autem donatio illa spiritus sancti et in virtute spiritus sancti peccata relaxare nisi amorem precipue charitatis in sinu eorum et potestate comittere quo peccatoribus compatientes amore susciperent, amore dirigerent, amore corripserent, foverent ac amorosis virtutum operibus sanarent? Indubie quidem nam contra phariseos mur[fol. 2^v]muranter quod peccatores susciperet, cum illis comederet et illorum peccata liberaliter relaxaret non dubitavit defensionem illorum contra scribas et phariseos suscipere rationemque optimam pro eis reddens dicere ‘non egent hi qui sani sunt medico sed qui male se habent’.⁹

Amorosus ergo et benignus Iesus pius pastor et redemptor amore peccatorum sanandorum inflammatus ad nos descendit, ignem ferventissimi amoris inter homines seminavit verbis benignitate plenis doctrina veritatis vita conspicua moribus integris miraculis gratuitis et evidentissimis morte vero amore plenissima ideoque recte dicere potuit ‘amore langueo’.¹⁰ Sed hunc ignem ne extingueretur in pastorum suorum manibus corde ac lingua collocavit, dicens illis ‘exemplum dedi vobis ut quemadmodum ego feci ita et vos faciatis’.¹¹ ¹²Optimo ergo et divinissimo¹³ iure, Reverendissime pater, hunc librum quasi amoris divinis fasciculum in sinu gremioque vestro (amorosissimi domini nostri iesu christi imittatus vestigia)¹⁴ fovendum conservandumque tradiderim et tanto equius atque congruentius quanto maior est benignitas caritas atque misericordia quae passim ac publice ubique in populo de tanto pontifice predicatur. Quippe quom nullus omnino existat qui ad tanti patris

⁷ John 21₂₂₋₂₃.

⁸ John 21₁₇.

⁹ Luke 5₃₁.

¹⁰ Song of Solomon 2₅ and 5₈.

¹¹ John 13₁₅.

¹² Optimo ... corporis dici mereatur: *printed by Wh.*

¹³ et divinissimo Wh: *om.*

¹⁴ amorosissimi ... vestigia Wh: *om.*

misericordie sinum confugerit qui multa cum clementia se susceptum fuisse non asserat. Addamus autem id quod nulla invidia obscurari, nulla tergiversatione negari nulla denique detractorum [fol. 3] perfidia deleri potest. Quanta videlicet fuerit¹⁵ liberalitas, quanta charitas atque significatio ardentissimi fervoris¹⁶ in pectore tanti pontificis quando quidem collegium tam magnificum, tam amplum et spetiosum, tot sumptibus, tanta cum sollicitudine construi omnino et ab ipsis fundamentis usque ad summum elevari complerique fecit, in quo tot venerabiles sacerdotes ad cultum dei sanctissimum offitiosissime constituti, tot baccalarij sacratissime theologie, tot magistri artium, tot sacrarum litterarum studentes continue foventur et substentantur ut sacris litteris honestissimisque bonarum artium disciplinis libero animo incumbant hauriantque huiusmodi disciplinas maxima ornamenta humane vite et has postquam adepti fuerint alijs utiliter ac sine invidia impertiantur quoniam propaganda est doctrina bonarum rerum que ad sapientiam conquirendam prestant aditum atque suffragium maximum.¹⁷

Addamus autem quam spetiosum templum quam magnificum quam solemne cum suis ornamentis, libris, casulis iocalibusque, divino cultui digne peragendo deputatis, eodem in collegio constructum sit spatiosumque clastrum suis columnis substentatum atque ornatum pulcherrimisque deambulatorijs circumvallatum, quam splendida insuper bibliotheca, cunctarum pene facultatum diversorumque doctorum voluminibus constructa atque munita, quam insuper aprico situ aquarumque circumfluentium commoditate [fol. 3^v] maxima circumdata existat tantorum edificiorum spatiosa moles, ut non modo sacerdotum atque studentum¹⁸ apta, commodissima atque delectabilis mansio sive collegium nomen sortitum sit quin etiam¹⁹ longe verius paradus quedam deliciarum animi et corporis dici mereatur. Nam quis est tam plumbeus ac stupidus omnique sensu animi atque corporis orbatus qui nesciat hominem duplici substantia compositum rationali scilicet²⁰ que spiritualis est et corporae elementorum coniunctione composita mixta et corruptibili? Et quis insuper audeat (sine magno inscitie nota) negare horum quodlibet suo simili applaudere foveri et conservari? Spiritualia etenim spiritualibus gaudent in illis iocundantur huiusmodi etiam se ornari foveri ac perfici animadvertunt. Non enim mentiri poterat qui dixit 'non in solo pane vivit homo sed ex omni verbo quod procedit de ore dei'.²¹ Inveniunt igitur religiosi viri divino cultui mancipati viri quoque scolastici sacris litteris honestissimisque disciplinis incumbentes tam in ecclesia quam in bibliotheca illis constructa decentissimeque (uti iam

¹⁵ *In margin*: De collegio fabricato

¹⁶ atque .. fervoris Wh: *om.*

¹⁷ quoniam propaganda ... maximum Wh: *om.*

¹⁸ Wh: studentium

¹⁹ Wh: et

²⁰ L: silicet

²¹ Matthew 4₄.

pretulimus) secundum virtusque exigentiam ornata pastum anime rationalis viridarium consolationis spiritualis delicias insuper atque divitias interioris hominis. Quippe quia legendo et perlegendo divinos codices, sanctorum doctorum rationes, attestaciones atque exempla virtuosorum virorum qui pie, iuste sancteque vixerunt [fol. 4] et hec et alia eiusmodi ventilando atque ruminando²² meditationeque fervidi spiritus degustando tunc quidem vere depascitur animus iocundatur et impinguatur. In huiusmodi honestissimis occupationibus exercitati iuvenes ac viri docti, clari, ornatissimi atque sapientes evadunt. Quibus omnibus nichil in hac vita honestius queritur, convenientius desideratur, utilius possidetur.²³ Nec id iniuria quoniam cuncta que in mundo²⁴ sunt fulgori prestantie iocunditati frugalitatieque sapientie ac bonarum artium nequeunt compendi que moribus prestantissimis mentem ornare docent, iusticiam colere, fidem servare, caritatem fraternitatis diligere, veri dei religionem omni studio custodire ita ut quotienscumque²⁵ a vera semita propter imbecilitatem nostram carnisque blanditias demonum insuper iugiter nos impugnantium astutias declinasse contigerit per sacrarum litterarum preclara documenta ad rectitudinem vere vie reducamur. Quippe quom sacra scriptura sit speculum lucidissimum sincereque et integerrime veritatis ostensivum quo deum vivum et verum nosque metipsos luculentissime contemplemur et cognoscamus quantum ad veram salutem consequendam opportunum esse videtur modo lippis oculis aut animo malignanti ad hoc speculum (divino munere preparatum) non accedatur, quom scriptum sit ‘in malivolam animam non introibit sapientia neque habitabit in corde subdito peccatis’.²⁶ Hec est igitur [fol. 4^v] paradus deliciarum quae ^a^ tanto pontifice maxima cum liberalitate animis curandis, ornandis et perficiendis parata est ut spiritualis substantia spiritualibus deliciis foveatur et coalescat. Sed corporali quoque substantie eadem diligentia quo ad cuncta corpori necessaria provisum est nec solum quo ad victum et vestitum (que precipua sunt) ad vitam hanc caducam et mille periculis et incommodis obnoxiam transigendam sed insuper quo ad ea que iocunditatem, leticiam frugalitatemque ad sanitatem afferunt in tanti loci opulencia amplitudine ornatu et situ. Et hec omnia adeo splendide, adeo decenti ac magnifico apparatu producta sunt atque distincta ut non Vitoniensis episcopi structura censi tantum possit sed pontificis maximi tocius ecclesie militantis capitis opera et impensa constructa esse videantur, si quis diligentius contempletur qualis quanta et quam spetiosa sit tanti collegij cum adiacentium structura, quam nobiliter situata, ornata et erecta sit quanta etiam celeritate ad consummationem deducta.

²² L: rumiando

²³ *Marginal line from here to foot of page*

²⁴ *In margin*: de commoditate sanctorum litterarum

²⁵ L: quotienscunque

²⁶ Wisdom 14.

²⁷Omittimus alia complura que multis in ecclesijs variisque locis et splendidissimis edibus quotidianisque et piis operibus erga pauperes iussu pijssimi pastoris distributa conspiciuntur quotidieque elargiri videntur. Hoc solum de collegio quod gloriose²⁸ Apostolisse domini nostri Iesu christi²⁹ dedicatum est cuius merita nobis suffragari non dubitamus cuius preconia tanto studio commen[fol. 5]dat ecclesia³⁰ sufficiens utique speculum et exemplar esse cognoscitur³¹ contestans ac predicans quanta sit karitas in pectore tanti pontificis constituta. Quippe nam per intemerandam summi et excelsi dei fidem sacratissimam quoque illius religionem quid decentius, quid utilius, quid denique sanctius poterat per charitatis opera preparari quam hoc ipsum quod tanta liberalitate ac magnificentia multa animi prudentia paratum est? In quo et dei cultus et vera religio et salus animarum pastus quoque animi et corporis pro presentibus et futuris acquiritur et tali modo acquiritur ut in multos diffundi continue possit. O igitur prudentem virum et animarum pastorem dignissimum! O divinorum munerum dispensatorem fidelissimum! Hec sunt vere religionis insignia, pastoris animarum vera officia, divini pontificis sanctissima ornamenta, ecclesias deo construere atque ornare, sacerdotes in bonis operibus moribus et disciplinis sapientieque studijs (ut incumbere possint) fovere, pauperibus christi largas elemosinas elargiri, doctos honestosque religiosos iuvare ac colere. Huc, inquam, huc mentis acies dirigenda in eiusmodi voluntas firmanda manus exercende et in memoriam retinenda. Hec sunt preclara testimonia admiratione, laude imitacioneque dignissima propter que iure optimo ac divinissimo a cunctis laudantur et predicantur tantarum virtutum cultores que nunc succinto sermone stilo pene arido adducere volui, reverendissime pater et domine, ut palam fieret quibus [fol. 5^v] ex causis iam dudum reverendissimum dominum vestram admirari colere ac venerari ceperim quibus etiam ex causis impulsus fuerim eandem maxime diligere. ³²Nichil enim amabilius nichil ve nature hominis copulatus veris virtutibus que in claris viris domicilium quom acquisiverint omnino latere non possunt. Si summe veritatis oraculo fides adhibenda est quo dictum esse constat non potest civitas abscondi supra montem ponita lucerna quoque accensa super candelabrum constituta.

Hec, inquam, sunt preclara opera virtutum que quasi stelle scintillant mentesque humanas irradiant ad virtutum sanctissima exempla, exempla sectanda que bona cum gratia, presul mi observandissime, stilo perexiguo recensuisse liceat. Quo ostenderem quibus rationibus fasciculum amoris triumphum scilicet³³ domini nostri Iesu christi

²⁷ Omittimus ... pontificis constituta: *printed by Wh.*

²⁸ *In margin:* Collegium magdalene

²⁹ Wh: Christi Magdalenae

³⁰ cuius merita ... ecclesia Wh: *om.*

³¹ Wh: dinoscitur

³² *Marginal line from here to foot of page*

³³ L: silicet

vestro in gremio statuerim collocare. Quamquam certe si hominum lingue tacerent saxa tamen et parietes pulchrimarum ecclesiarum atque splendidissimorum edificiorum eas suo modo (quantum illis datum est) buccinando contestarentur. Optimo igitur et divinissimo iure (ut a principio dixi) amoris dulcissima atque sanctissima pignora summi et eterni pontificis maximique Imperatoris et salvatoris nostri tanto presuli charitatis cultori statui consignare ab eodem pontificali auctoritate paternalique dilectione innataque pietate ac religiosa fide fovenda, [fol. 6] illustranda et conservanda³⁴. Quod ut fiat supplex humilisque rogo. Valeat R. d. vestra feliciter in deo salutari nostro. Amen.

Per fratrem Laurentium Guilelmum de Savona ordinis minorum sacre theologie doctorem R. d. v. oratorem ac servulum. 1485 18 aprilis. In almo conventu sancti francisci londonijs.

Laudes itaque sint summo et immortalis deo totique curie triumphanti. Amen.

³⁴ L: fovendum illustrandum et conservandum *corrected to present reading*.